DESCOBRINT TRESORS
MANUSCRITS I INCUNABLES

BIBLIOTECA HISTÒRICA
DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Il·lustració de la coberta:

Paulus Rosellus
Descendentia dominorum regum Sicilie
[València], [ca 1437]
Universitat de València. Biblioteca Històrica. BH Ms. 394 (f. 9r)

DESCOBRINT TRESORS

MANUSCRITS I INCUNABLES

BIBLIOTECA HISTÒRICA

DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Organitza:
Universitat de València
Vicerectorat de Cultura i Igualtat
Servei de Biblioteques i Documentació
Biblioteca Històrica

Comissariat de l'exposició:
Margarita Escriche Soriano
Elisa Millás Mascarós

Textos:
Les descripcions bibliogràfiques dels manuscrits s'han extret del catàleg Trobes de la Universitat de València, la lectura i identificació dels quals les ha realitzades el professor Francisco M. Gimeno Blay amb la col·laboració de M. Cruz Cabeza Sánchez-Albornoz, Silvia Villaplana Traver i Lutgarda Ortells Pérez en els aspectes relacionats amb la bibliografia, la documentació i la normalització.
Les descripcions bibliogràfiques dels incunables s'han extret del catàleg dels incunables de la Biblioteca Universitària de València i en són autors Abelardo Palanca Pons i María del Pilar Gómez Gómez.

Fotografia:
Servei de Reprografia. Aránzazu Guerola
Eduardo Alapont

Disseny i maquetació:
Espirelius

Traduccions i correccions:
Servei de Política Lingüística de la Universitat de València

Sala Duc de Calàbria
Biblioteca Històrica
Centre Cultural La Nau de la Universitat de València

De dimarts a dissabte, de 10 a 14 h i de 16 a 20 h
Diumenge i festius, de 10 a 14 h. Dilluns tancat

Visites guiades:
Dimarts - divendres / Reserves: visites.guiades@uv.es
Tel 963 86 49 22

www.uv.es/cultura/exposicions

DESCOBRINT TRESORS

MANUSCRITS I INCUNABLES

BIBLIOTECA HISTÒRICA
DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

13.02.2018 - 10.06.2018

Sala Duc de Calàbria. Biblioteca Històrica

CENTRE CULTURAL LA NAU

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Vicerectorat de Cultura i Igualtat

Servei de Biblioteques
i Documentació

«Els llibres són, entre els meus
consellers, els que més m'agraden,
perquè ni el temor ni l'esperança
els impedeixen dir-me què he de fer»

Alfons V d'Aragó

ÍNDEX

7
Descobrint tresors.
Manuscrits i incunables

11
Descubriendo tesoros.
Manuscritos e incunables

16
Catàleg de manuscrits exposats /
Catálogo de manuscritos expuestos

52
Catàleg d'incunables exposats /
Catálogo de incunables expuestos

excollere ꝙ m ommibus bono
to gratas.

cto primo tractatu huius opusculi
i est de laude creatoris. Sequitur
ndus tractatus qui est de uita et de
llenda redemptoris ubi fit memori
ius matre Sanctissima ꝙ de angelis
de apostolis et de quibusdam aliis quoquo
modo amicis. Sapiens est homo excu
Are de cuius sufficienti laude per multa
plicem miseriam nature humane.

Psalmus primus in quo tractatur de incarnatione xpi.

O mirabilis dilectio eterne
magestatis que ad nostra
despicabilia descendere sic
dignatur. O dulcedo omni m
abyssi magne. O dulcedo aperte sunt fontes
carbaracte celi. O dulcedo estimant hiccar
dyie celestis quia dracma perdita mulie

DESCOBRINT TRESORS
MANUSCRITS I INCUNABLES
BIBLIOTECA HISTÒRICA
DE LA UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA ↗

La paraula escrita transmesa a través del temps és un tresor i un testimoni indiscutible de la història. Les biblioteques i els arxius s'encarreguen de conservar i difondre aqueixes obres, en alguns casos úniques, rares o singulars, que d'altra manera podrien haver arribat a desaparèixer o estar a l'abast de molt pocs.

L'exposició ha sigut organitzada pel Servei de Biblioteques i Documentació i el Vicerectorat de Cultura i Igualtat de la Universitat de València, que conserva, estudia i intenta difondre el seu ric fons bibliogràfic patrimonial. El seu objectiu principal és mostrar obres excepcionals, úniques, emblemàtiques i significatives en la història del llibre, que són objecte de gaudi personal per la seua bellesa artística, a més de pel seu valor històric i intel·lectual.

Amb aquesta finalitat s'han seleccionat divuit manuscrits i vuit incunables que formen part del tresor bibliogràfic custodiat a la Biblioteca Històrica, on, a més, es conserven altres tresors que s'estenen fins al segle xx, entre els quals s'inclouen llibres, dibuixos i cartells que en temps de la Guerra Civil van ser dipositats a la Universitat de València, en un semisoterrani de la biblioteca.

El fons bibliogràfic exposat representa, al seu torn, un testimoniatge de la història de la biblioteca universitària iniciada el 1785 gràcies a la donació de Francesc Pérez Bayer. Després de la pràctica desaparició del seu fons fundacional a causa d'un incendi provocat per una bomba durant la invasió napoleònica, les donacions i els llegats que va rebre posteriorment, així com

també la incorporació dels fons procedents de l'expropiació dels béns eclesiàstics, van ser decisius per a configurar la biblioteca actual.

La desamortització del segle XIX va ser l'origen de la col·lecció més valuosa que actualment conserva la Universitat, la dels manuscrits del duc de Calàbria, formada per un total de dos-cents vint-i-sis còdexs procedents del monestir de Sant Miquel dels Reis. Clars exponents dels còdexs renaixentistes i de temàtica variada, ens permet reconstruir la biblioteca napolitana dels reis d'Aragó iniciada per Alfons V el Magnànim, considerada una de les millors biblioteques reials del segle XV. Aquesta col·lecció representa un símbol de la unitat cultural d'Europa per damunt de les fronteres polítiques i entre els seus creadors destaquen els noms dels millors copistes, il·lustradors i enquadernadors que van desplegar l'activitat a França, Nàpols, Llombardia, Espanya, etc. Creada inicialment seguint un model d'organització i de selecció del saber escrit de caràcter cortès-aristocràtic, es va desenvolupar posteriorment segons el model humanístic i modern d'una autèntica *biblioteca d'Estat*. Són llibres de luxe, en vitel·la, de magnífica cal·ligrafia, amb una rica decoració en la qual abunden l'or i els motius renaixentistes (animals exòtics, medallons, emblemes, etc.) i que conserven les enquadernacions originals.

A la Biblioteca Històrica es recullen també obres que provenen d'altres cenobis, així com de donacions de particulars, en la majoria personatges relacionats amb la Universitat, com és el cas dels rectors Vicent Blasco i Onofre Soler; del jurista Francesc Borrull; de Giner de Perellós, marquès de Dosaigües; del catedràtic i bibliotecari Marià Liñán i dels bibliotecaris Domingo Mascarós i Vicente Hernández Máñez, entre altres.

* * *

En la mostra, entre els manuscrits del duc de Calàbria es pot admirar l'exemplar més antic conservat a la biblioteca, *Expositio psalmorum*, de sant Agustí, datat entre 1150 i 1175. A més, s'hi exposen altres exemplars d'aquesta preciosa col·lecció, tals com el còdex de Francesco Filelfo *Satyrae hecatosticae*, el còdex gòtic de Guillaume de Lorris *Roman de la Rose,* un esplèndid volum amb les obres de Virgili o el *Psalterium* de Francesc d'Eiximenis, elaborat a València.

De la col·lecció d'incunables, o primers llibres impresos anteriors a 1501, s'exposen vuit obres, entre els quals cal destacar-ne dues per la seua singularitat i el seu valor cultural. D'una banda, la considerada com la primera obra literària impresa a la península Ibèrica en una impremta no ambulant, de la qual l'únic exemplar conegut es conserva a la Universitat de València, *Obres o trobes en llaors de la Verge Maria* imprès a València per Lambert Palmart el 1474. D'altra banda, destaca la magnificència de l'obra de Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc*, impresa a València per Nicolau Spindeler el 1490, exemplar raríssim i obra emblemàtica per a tots els valencians, del qual només existeixen tres exemplars a tot el món.

Aquests tresors, i molts altres, reposen a les prestatgeries de la biblioteca universitària. L'objectiu de la Universitat de València és conservar i difondre el seu patrimoni bibliogràfic per arribar a tot el públic interessat a gaudir dels textos i la bellesa dels llibres. Amb aquesta finalitat utilitza, entre altres mitjans, les exposicions bibliogràfiques com a via d'acostament i, en molts casos, de descobriment de les obres originals.

Totes les obres exposades estan digitalitzades a text complet i poden consultar-se en línia des de qualsevol lloc del món a través de la col·lecció digital denominada Somni (*http://somni.uv.es*), en referència a l'incunable *Lo somni de Joan Joan* de Jaume Gassull imprès a València el 1497.

* * *

L'exposició es complementa amb la instal·lació de la rèplica de la impremta de Gutenberg, propietat del Senado del Museo de la Imprenta de València, que l'ha cedit amablement per il·lustrar la manera en què es produïen els primers llibres impresos (incunables) i l'ardu treball que comportava elaborar-los. Amb aquesta iniciativa, i dins del marc de l'any Gutenberg que se celebra arreu d'Europa, es pretén contribuir a la commemoració del 550è aniversari de la defunció d'un personatge que, amb el seu invent, va aconseguir desencadenar una autèntica revolució que va resultar essencial per al progrés de la humanitat.

Margarita Escriche Soriano i Elisa Millás Mascarós
Universitat de València

quod quil
positum in glaciali pe
iaruer orientes sed quia quibus pu
em spargit Lucem suam . necesse est
us uel uisibilis totam occupet pupillā
us in quolibet puncto radiet glacialis
punctō super oculum non potest nisi vn⁹
diculariter franguntur omnes preter vnū
ruet . Ipse autem punctus apparet in loco
it radius fractus cum perpendiculari & quis
punctō perpendicularis obumbret fractum
ti tamen Valet ad hoc quod res uideatur cla
concursu utriusq; Luminis .

VLTA Per fractionem Videt extra
piramidem radiosam . Piramis radiosa est
aggregata ex radijs perpendiculariter ca
dentibus super corneam intrantibus fora
nen Vuee quod paruum est ergo multa ex latere viden
tur imperfecte quæ intra predictam piramidem non con
tinentur sicut ad sensum patet & quæ sint videntur de
biliter uidentur quia per radios tantum fractos omnes in
gressu corneæ franguntur .

EX CONcursu radiorum fractorum possibi
le est ignem generari . Ex reflexis patet
supra propositione .12. secunde partis in
speculis & eiusdem partis penultima pro
positione contingit & illud idem in corporibus diapho
nis rotundis solaribus radijs expositis sed inter specula

DESCUBRIENDO TESOROS
MANUSCRITOS E INCUNABLES
BIBLIOTECA HISTÒRICA
DE LA UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA ↗

La palabra escrita transmitida a través del tiempo es un tesoro y un testigo indiscutible de la historia. Las bibliotecas y archivos se encargan de conservar y difundir esas obras, en algunos casos únicas, raras o singulares, que de otro modo podrían haber llegado a desaparecer o a estar al alcance de muy pocos.

La exposición está organizada por el Servei de Biblioteques i Documentació y el Vicerectorat de Cultura e Igualtat de la Universitat de València, que conserva, estudia y busca difundir su rico fondo bibliográfico patrimonial. Su objetivo principal es mostrar obras excepcionales, únicas, emblemáticas y significativas en la historia del libro, que son objeto de disfrute personal por su belleza artística, además de por su valor histórico e intelectual.

Para ello, se han seleccionado dieciocho manuscritos y ocho incunables que forman parte del tesoro bibliográfico custodiado en la Biblioteca Històrica, donde además, se conservan otros tesoros que se extienden hasta el siglo xx, entre los que se incluyen libros, dibujos y carteles, que en tiempos de la Guerra Civil fueron depositados en la Universitat de València, en un semisótano de la biblioteca.

El fondo bibliográfico expuesto representa, a su vez, un testimonio de la historia de la biblioteca universitaria iniciada en 1785 gracias a la donación de Francisco Pérez Bayer. Tras la práctica desaparición de su fondo fundacional debido a un incendio provocado por una bomba durante la invasión napoleónica, las donaciones y legados que recibió posteriormente, así como

la incorporación de los fondos procedentes de la expropiación de los bienes eclesiásticos, fueron decisivos para configurar la biblioteca actual.

La desamortización del siglo XIX fue el origen de la colección más valiosa que actualmente conserva la Universitat, la de los manuscritos del duque de Calabria, formada por un total de doscientos veintiséis códices procedentes del monasterio de San Miguel de los Reyes. Claros exponentes de los códices renacentistas y de temática variada, nos permite reconstruir la biblioteca napolitana de los reyes de Aragón iniciada por Alfonso V el Magnánimo y considerada como una de las mejores bibliotecas reales del siglo XV. Esta colección representa un símbolo de la unidad cultural de Europa por encima de las fronteras políticas, y entre sus creadores destacan los nombres de los mejores copistas, ilustradores y encuadernadores que desarrollaron su actividad en Francia, Nápoles, Lombardía, España, etc. Creada inicialmente siguiendo un modelo de organización y de selección del saber escrito de carácter cortés-aristocrático, se desarrolló posteriormente según el modelo humanístico y moderno de una auténtica *biblioteca de Estado*. Son libros de lujo, en vitela, de magnífica caligrafía, con una rica decoración en la que abunda el oro y los motivos renacentistas (animales exóticos, medallones, emblemas, etc.) y que conservan sus encuadernaciones originales.

En la Biblioteca Històrica se incluyen también obras que provienen de otros cenobios, así como de donaciones de particulares, en su mayoría personajes relacionados con la Universitat, como es el caso de los rectores Vicente Blasco y Onofre Soler; del jurista Francisco Borrull; de Giner de Perellós, marqués de Dos Aguas; del catedrático y bibliotecario Mariano Liñán y de los bibliotecarios Domingo Mascarós y Vicente Hernández Máñez, entre otros.

* * *

En la muestra, entre los manuscritos del Duque de Calabria se puede admirar el ejemplar más antiguo conservado en la biblioteca, *Expositio psalmorum* de san Agustín, fechado entre 1150 y 1175. Además, se exponen otros ejemplares de esta preciosa colección, tales como el códice de Francesco Filelfo, *Satyrae hecatosticae*, el códice gótico de Guillaume de Lorris, *Roman de la Rose,* un espléndido volumen con las obras de Virgilio, o el *Psalterium* de Francesc d'Eiximenis, elaborado en Valencia.

De la colección de incunables, o primeros libros impresos anteriores a 1501, se exponen ocho obras, entre las que cabe resaltar dos de ellas por su singularidad y valor cultural. Por una parte, la considerada como la primera obra literaria impresa en la Península Ibérica en una imprenta no ambulante, y cuyo único ejemplar conocido se conserva en la Universitat de València, *Obres o trobes en llaors de la Verge Maria*, impreso en Valencia por Lambert Palmart en 1474. Por otra parte, destaca la magnificencia de la obra de Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc*, impresa en Valencia por Nicolau Spindeler en 1490, ejemplar rarísimo y obra emblemática para todos los valencianos, del que sólo existen tres ejemplares en todo el mundo.

Estos tesoros, y muchos otros, reposan en las estanterías de la biblioteca universitaria. El objetivo de la Universitat de València es conservar y difundir su patrimonio bibliográfico para llegar a todo el público interesado en disfrutar de los textos y la belleza de los libros. Para ello utiliza, entre otros medios, las exposiciones bibliográficas como vía de acercamiento y, en muchos casos, de descubrimiento de las obras originales.

Todas las obras expuestas están digitalizadas a texto completo y pueden consultarse *on line* desde cualquier lugar del mundo, a través de la colección digital denominada Somni (*http://somni.uv.es*), en referencia al incunable *Lo somni de Joan Joan* de Jaume Gassull impreso en Valencia en 1497.

* * *

La exposición se complementa con la instalación de la réplica de la imprenta de Gutenberg, propiedad del Senado del Museo de la Imprenta de Valencia que la ha cedido amablemente para ilustrar el modo en que se producían los primeros libros impresos (incunables) y el arduo trabajo que suponía su elaboración. Con esta iniciativa, y dentro del marco del año Gutenberg que se celebra en toda Europa, se pretende contribuir a la conmemoración del 550 aniversario del fallecimiento de un personaje que con su invento consiguió desencadenar una auténtica revolución que resultó esencial para el progreso de la humanidad.

Margarita Escriche Soriano y Elisa Millás Mascarós
Universitat de València

Nauis

ofectionis nunꝯ satis
haſtianū Brant:
rhmo ꝑ cun/
supi-

I

SANT AGUSTÍ, BISBE D'HIPONA, 354-430

Enarrationes in psalmos [1-83]

[Itàlia], [entre 1150 i 1175]
BH Ms. 895

Els dos volums de *Enarrationes in psalmos* de sant Agustí són les obres més antigues conservades a la Biblioteca Històrica. Van ser escrits probablement a Itàlia el tercer quart del segle XII.

El còdex transcriu els comentaris que féu sant Agustí als Salms.

Decoració: destaca una miniatura de tipus bizantí decorada amb escenes de la vida de sant Agustí, que ocupa tot el primer full. En la part superior es representa Déu donant la mà a dos sants, i en la part inferior, vuit persones formant dos grups, dins d'una orla amb sis medallons. Caplletres decorades amb motius zoomòrfics i vegetals de diversos colors i mides.

Enquadernació: plateresca. Pell verda sobre fusta amb l'escut d'armes del duc de Calàbria; restaurada el 1972.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Los dos volúmenes de *Enarrationes in psalmos* de San Agustín son las obras más antiguas conservadas en la Biblioteca Histórica. Probablemente, fueron escritos en Italia en el tercer cuarto del siglo XII.

El códice transcribe los comentarios que hizo San Agustín a los Salmos.

Decoración: destaca una miniatura de tipo bizantino decorada con escenas de la vida de San Agustín, que ocupa toda la primera hoja. En la parte superior se representa a Dios dando la mano a dos santos, y en la parte inferior, ocho personas formando dos grupos, dentro de una orla con seis medallones. Letras capitales decoradas con motivos zoomórficos y vegetales de diversos colores y tamaños.

Encuadernación: plateresca. Piel verde sobre madera con el escudo de armas del duque de Calabria; restaurada en 1972.

Colección: Duque de Calabria.

2

Biblia glosata et postillata [Antiquum Testamentum]

[París], [entre 1275 i 1299]
BH Ms. 45

Bíblia en dos volums (BH Ms. 45 i 46) de la primeria del segle XIII amb les glosses del cardenal Hugues de Saint-Cher. El primer volum transcriu íntegre el text de l'Antic Testament i el segon, el del Nou Testament. Escrit sobre vitel·la finíssima, a tres columnes, la central correspon al text i les laterals, al comentari.

Fou un obsequi del papa Benet XIII a mestre Vicent Ferrer, mentre exercí com a confessor pontifici.

Hi ha notes marginals tallades, pel que sembla, per a ser guardades com a relíquies, pel fet de considerar-les escrites per sant Vicent Ferrer.

Ferran d'Aragó, duc de Calàbria, va comprar aquesta bíblia a València, que va passar a formar part de la seua biblioteca.

Decoració: caplletres decorades en or i colors amb escenes bíbliques i motius florals de gust francogòtic.

Enquadernació: pell llavorada sobre fusta, ferros daurats amb l'escut del duc de Calàbria.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Biblia en dos volúmenes (BH Ms. 45 i 46) de principios del siglo XIII, con las glosas del cardenal Hugo de San Caro. El primer volumen transcribe íntegro el texto del Antiguo Testamento, y el segundo el del Nuevo Testamento. Escrito sobre vitela finísima, a tres columnas, la central corresponde al texto y las laterales al comentario.

Fue un regalo del papa Benedicto XIII a san Vicente Ferrer, mientras ejercía como confesor pontificio.

Hay notas marginales cortadas, al parecer para ser guardadas como reliquias al considerarlas escritas por san Vicente Ferrer.

Fernando de Aragón, duque de Calabria, compró esta biblia en Valencia, pasando a formar parte de su biblioteca.

Decoración: letras capitales decoradas en oro y colores con pequeñas escenas bíblicas y motivos florales de gusto franco-gótico.

Encuadernación: piel labrada sobre madera, hierros dorados con el escudo del duque de Calabria.

Colección: Duque de Calabria.

3
Biblia

[París?], [entre 1275 i 1300]
BH Ms. 281

Bíblia en dos volums (BH Ms. 281 i 282) escrita sobre vitel·la probablement a París l'últim quart del segle XIII.

Decoració: caplletres il·luminades i decorades, amb alternança de tintes de color blau i roig.

Enquadernació: segle XVI. Pell sobre fusta amb ferros daurats on s'indica el títol en la part superior. En la part inferior, escut del duc de Calàbria. Hi manquen els fermalls originals. Restaurada l'any 1971.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Biblia en dos volúmenes (BH Ms. 281 i 282), escrita sobre vitela probablemente en París a principios del siglo XIII.

Decoración: letras capitales decoradas en oro y colores, alternando las tintas de color azul y rojo.

Encuadernación: siglo XVI. Piel sobre madera con hierros dorados indicando el título en la parte superior. En la parte inferior, escudo del duque de Calabria. Faltan los cierres originales. Restaurada en el año 1971.

Colección: Duque de Calabria.

322
PLOGUS
De la libreria de S. Miguel de los Reyes
II
III
IIII
[illegible]

4
LAURENT, DOMINIC, fl. 1279
Somme le Roi

[França], [entre 1300 i 1325]
BH Ms. 841

El còdex transcriu l'obra *Somme le Roi* coneguda, així mateix, amb el següents títols: *Somme des vices et des vertus*, *Livre des vices et des vertus* o *Livre des commandements de Dieu*.

Es tracta d'un dels manuals d'instrucció moral i religiosa més influents de l'època, escrit a petició del rei de França Felip III l'Ardit, pel seu confessor dominic Laurent d'Orléans.

La imatge s'utilitza com un recurs fonamental d'interpretació. Al començament de cadascuna de les distintes parts que integren aquesta obra, hi ha una miniatura al·lusiva al contingut del text. Cadascuna de les miniatures està acompanyada de les indicacions dirigides al miniaturista, on es descriu l'escena.

L'obra va tenir un gran èxit i fins als nostres dies ens n'han arribat més de cent manuscrits.

Decoració: exemplar amb 16 miniatures al·lusives al contingut del text.

Enquadernació: segle xv, pell llavorada, sobre fusta. Manquen els fermalls. Restaurada el 1971.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

El códice transcribe la obra *Somme le Roi*, conocida también con los títulos: *Somme des vices et des vertus*, *Livre des vices et des vertus* o *Livre des commandements de Dieu*.

Se trata de uno de los manuales de instrucción moral y religiosa más influyentes de la época, escrito a petición del rey de Francia Felipe III el Atrevido, por su confesor dominico Laurent de Orleans.

La imagen se utiliza como un recurso fundamental de interpretación. Al principio de cada una de las distintas partes que integran la obra, hay una miniatura alusiva al contenido del texto. Cada una de las miniaturas está acompañada de las indicaciones dirigidas al miniaturista donde se describe la escena.

La obra tuvo un gran éxito y hasta nuestros días han llegado más de cien manuscritos.

Decoración: ejemplar con 16 miniaturas alusivas al contenido del texto.

Encuadernación: siglo xv, piel labrada, sobre madera. Faltan los cierres. Restaurada en 1971.

Colección: Duque de Calabria.

Ci commencent les .x. commandemens de la loy nostre seigneur ihucrist

Premier commandement est tel. Tu naimes pas dieux dore. Cest adire. tu naimes dieu fors moi. ne na ourens ne ne seruiras. Ce nement nous espoinnoe en trois principaument. Pechie mortelment est faire contre ce commandement. Cest sour al qui adoure les ydoles. tout le sur dieu de creature quelle que elle sour. Contre cest commandement pechent cil qui trop ai ment leur tresor. or ou argent ou autres choses terriennes. qui en ces choses tresplaisans metent leur cuers. et leur esperance que il en oublient nostre creatour. et a cour. et lessent qui tout cel bien leur apriestez. Et il doient seur seruir. et mercier. et sus ous tes choses amer. et honnorer si comme nous enseigne cest premiers chapitre. Le second commandement.

Le second commandement est tiex. Tu ne prendras pas le non de dieu en vain. Cest a

Yo della Libr.ª de S[illegible] Miguel delos Reyes

5
GUILLAUME, DE LORRIS, 1200?-1260?
Roman de la rose
[França], [ca. 1400]
BH Ms. 387

El *Roman de la rose* destaca entre els còdexs gòtics per les seues miniatures. Es tracta d'un dels poemes més difosos entre l'aristocràcia europea de la baixa edat mitjana. Se'n coneixen més de dos-cents manuscrits, però el de la Universitat de València mereix comptar-se entre els més notables per les seues miniatures que, amb colors tènues i molt matisats, tradueixen el contingut de l'obra. Els protagonistes són figures fràgils i acuradament dibuixades.

El text el va començar a escriure Guillaume de Lorris entorn del 1220 i va ser completat, després de la seua mort, quaranta anys més tard, per Jean de Meun. L'obra explica en forma d'al·legoria el somni d'un jove amant i les vicissituds que travessa. La primera part del text consta d'uns quatre mil versos, i és un poema líric i cortès; mentre que la part final, uns divuit mil versos, és més didàctica i acadèmica.

Decoració: 177 precioses miniatures de gran interès iconogràfic per a l'estudi dels costums, utensilis, armes, etc.

Enquadernació: pell sobre fusta, amb palmetes com a motiu ornamental. En el segle XVI estava enquadernada en domàs verd, guarnit de llautó sobredaurat. Restaurada el 1973.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

El *Roman de la rose* destaca entre los códices góticos por sus miniaturas. Se trata de uno de los poemas más difundidos entre la aristocracia europea de la baja Edad Media. De él se conocen más de doscientos manuscritos, pero el de la Universitat de València, merece contarse entre los más notables por sus miniaturas que, con colores tenues y muy matizados, traducen el contenido de la obra. Los protagonistas son figuras frágiles y esmeradamente dibujadas.

El texto se empezó a escribir en torno al 1220 por Guillaume de Lorris y fue completado, tras su muerte, 40 años más tarde, por Jean de Meun. La obra cuenta, en forma de alegoría el sueño de un joven amante y las vicisitudes por las que atraviesa. La primera parte del texto consta de unos cuatro mil versos, y es un poema lírico y cortés; mientras que la parte final, unos dieciocho mil versos, es más didáctica y académica.

Decoración: 177 preciosas miniaturas de gran interés iconográfico para el estudio de las costumbres, utensilios, armas, etc.

Encuadernación: piel sobre madera, con palmas como motivo ornamental. En el siglo XVI estaba encuadernada en damasco verde, guarnecida de latón sobredorado. Restaurada en 1973.

Colección: Duque de Calabria.

Cy commence le Fourmaint de la Fole autrement dit Le miroir aux amoureux &c

Jaimes gens
gardez que
en songes.
ne soyez fobles
pour ce mes
songes -
mais lisez pour
vrais songes
ce mien

Qui ne croit mes mensonges?
Car mes songes apres bien apparoir
Se ie en arroye a declairier
Dont merueilleux
Qui conques veult ne qui que soit
Que sage folie ou mesprise
Ce nest mie songe ameigre
Ou ce bouldra pour fol mon negre
Car ie droit mien ay ie le monstre
Les songes sont signifiance
Et bien auenant a Dex ennuis
Car la plaisence songeoit de nuit
Aucune chose contrerement
Ne len doit mais apertement
Ci fine lacteresse son prologue

Quatorsiesme an de mon eage
Ou mois daoust amoureux gracieux et ioyeux
Si iaimes gens couchies mesloye
Ne mais fiance ie soulaye
Et me dormoie moult forment
Si vi vn songe en mon dormant
Ou fu moult bieaux a merueille me plot
Mes ce ne songe aucunes vrayes mot
Ne mesonger aucune ne sont
Mais li songes leccensoit
Vn biaul dest songe ymaiges
Que les dys vueil plus faire esgayes
Mesmement le me prie et commandes
Et ie nul ou moult demande
Memoire ne biaul que li ymaiges
Est appelles que ie commande
Cest li ymaiges de la dose
Si iert dormiers est veue enclose
A maniere en est homme et nomee
Dont dieu quen gre le tiennie
Elle pour qui ie lay empris
Est celle qui tant a de pris
Et vaint est dignes destre amee
Car dex chose tost clamee

Huis mesbour aual vers mous
Il y a bien vint ans et mais
Mes mes chose si songoye
Vn temps amoureux plains de ioye
Vn temps ou toute bien seoyoit

Bibliotheca de S. Miguel de los Reyes

Lib. I. fol. 2. n. 5

6

ROSSELLUS, PAULUS

Descendentia dominorum regum Sicilie

[València], [ca. 1437]
BH Ms. 394

Aquest manuscrit fou decorat a València per a Alfons el Magnànim. L'11 de març de 1437 apareix documentat el primer pagament efectuat al valencià Lleonard Crespí (1424-1459) per la il·luminació d'aquest còdex.

El còdex transcriu l'obra *Descendentia Regnum Siciliae* mitjançant la qual hom intentava legitimar els drets de successió al regne de Nàpols i de Sicília, tot mostrant el parentiu del casal reial d'Aragó amb els reis normands.

Decoració: el foli 8v conté una doble genealogia per a legitimar els drets de successió d'Alfons el Magnànim. En la part superior, dins d'un cercle, apareix Roger II (1095-1154), que encapçala la línia successòria fins a arribar a Alfons V (*Is enim est meus*). La figura masculina que apareix en la part inferior, tant per les vestidures com per la característica fisonòmica del nas, s'identifica amb el rei Alfons V el Magnànim. Escut reial amb les armes d'Aragó i Sicília.

Enquadernació: segle xv, restaurada el 1971. Pell sobre fusta. Conserva al centre un rombe amb un marc en or.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Este manuscrito fue decorado en Valencia para Alfonso el Magnánimo. El 11 de marzo de 1437 está documentado el primer pago efectuado al valenciano Lleonard Crespí (1424-1459) por la iluminación de este códice.

El códice transcribe la obra *Descendentia regnum Siciliae* mediante la cual se trataba de legitimar los derechos de sucesión al reino de Nápoles y de Sicilia, mostrando el parentesco de la casa real de Aragón con los reyes normandos.

Decoración: el folio 8v contiene una doble genealogía para legitimar los derechos de sucesión de Alfonso el Magnánimo. En la parte superior, dentro de un círculo, aparece Roger II (1095-1154) al frente de la línea sucesoria hasta llegar a Alfonso V (*Is enim est meus*). La figura masculina que aparece en la parte inferior, tanto por las vestiduras como por la fisonomía característica de su nariz, se identifica con el rey Alfonso V el Magnánimo. Escudo real con las armas de Aragón y Sicilia.

Encuadernación: siglo xv, restaurada en 1971. Piel sobre madera. Conserva al centro un rombo con un marco en oro.

Colección: Duque de Calabria.

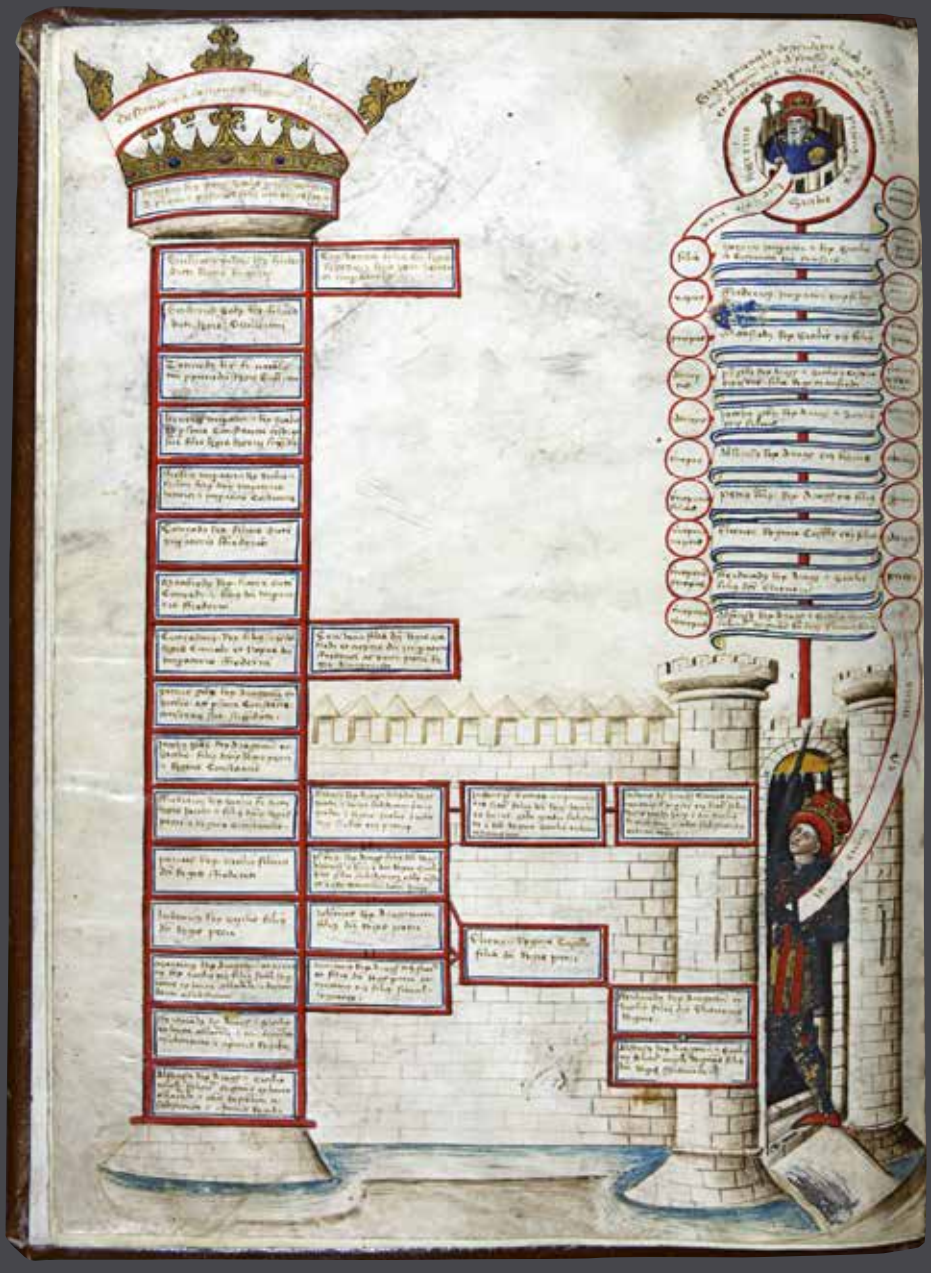

7

EIXIMENIS, FRANCESC, ca. 1340-ca. 1409

Psalterium alias laudatorium

[València], [1442-1443]
BH Ms. 726

Escrit i miniat a València entre 1442 i 1443 per a Alfons V. En la seua il·luminació van intervenir els valencians Lleonard Crespí i Pere Bonora; l'enquadernador va ser Domingo Sala. De la escriptura, se'n va encarregar Gabriel Altadell, que es va traslladar de Barcelona a València.

El còdex transcriu el devocionari eclesiàstic de Francesc Eiximenis organitzat al voltant de tres cicles temàtics de tradició franciscana.

Decoració: aquest manuscrit presenta tres orles completament distintes en els folis 2r, 64r i 127r. En la primera s'aprecia la influència del gòtic internacional, amb motius vegetals i aus, així com la fantasia en la decoració de les inicials. La segona pot considerar-se com una obra perfecta de disseny que ens recorda l'època de l'*art nouveau*. Per la seua banda, en la tercera orla ja es comencen a introduir els trets de la nova decoració humanística del llibre, amb *bianchi girari* i els amorells (*putti*).

Enquadernació: pell sobre fusta, conserva part de l'antiga enquadernació mudèjar en pell marró. Restaurat el 1972.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Escrito y decorado en Valencia entre 1442 y 1443 para Alfonso V. En su iluminación intervinieron los valencianos Lleonard Crespí y Pere Bonora, siendo el encuadernador Domingo Sala. De la escritura se encargó Gabriel Altadell, que se trasladó de Barcelona a Valencia.

El códice transcribe el devocionario eclesiástico de Francesc Eiximenis organizado en torno a tres ciclos temáticos de tradición franciscana.

Decoración: este manuscrito presenta tres orlas completamente distintas, en los folios 2r, 64r y 127r. En la primera se aprecia la influencia del gótico internacional, con motivos vegetales y aves, así como la fantasía en el aderezo de las iniciales. La segunda puede considerarse como una obra perfecta de diseño que nos recuerda a la época del *art nouveau*. Por su parte, en la tercera orla ya se empiezan a introducir los rasgos de la nueva decoración humanística del libro, con *bianchi girari* y los amorcillos (*putti)*.

Encuadernación: piel sobre madera, conserva parte de su antigua encuadernación mudejar en piel marrón. Restaurado en 1972.

Colección: Duque de Calabria.

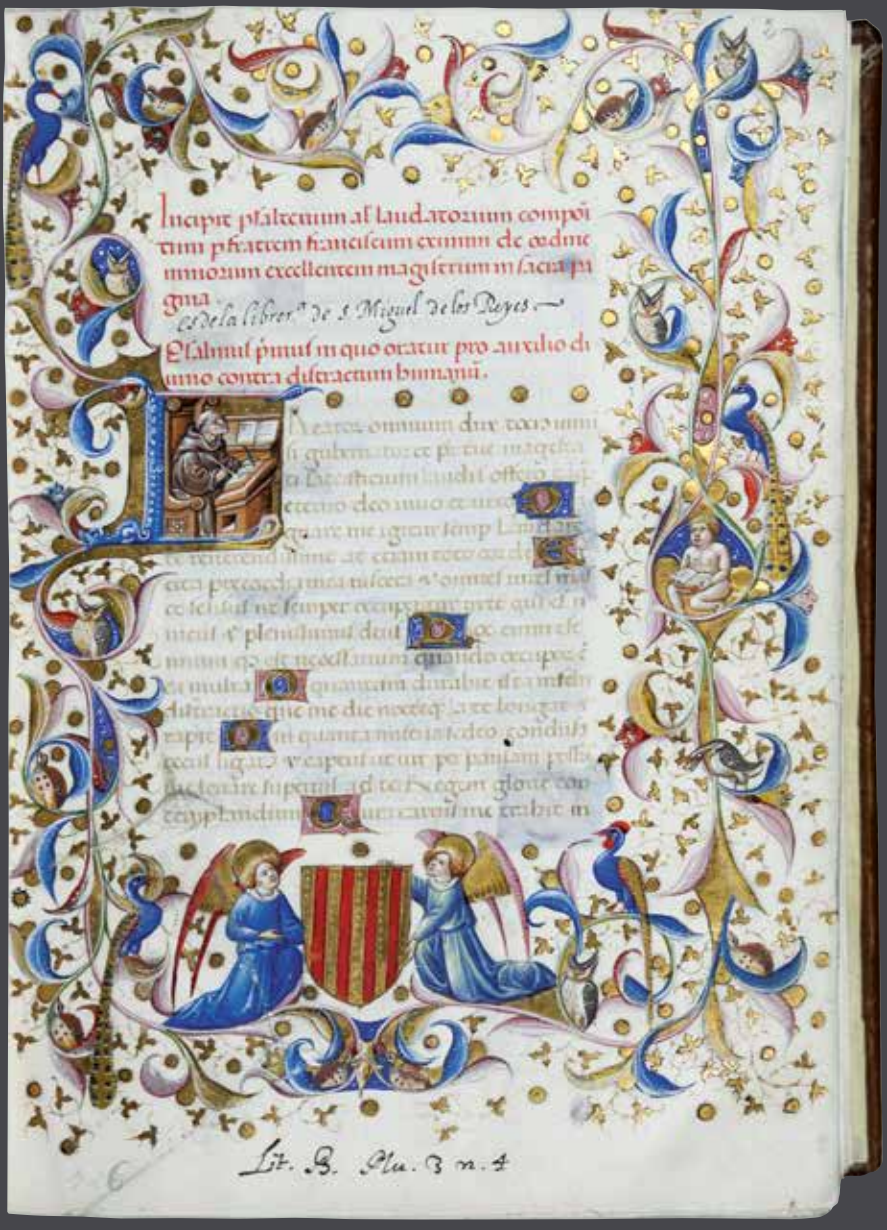
Incipit psalterium ad laudatorum compō
tum psratrem hamelcum eximiū de ordine
minorum excellentem magisterium in sacra pa
gina
es de la librer.ª de S. Miguel de los Reyes.
Et alibi. psalmus pinus in quo oratur pro auxilio di
uino contra distractum humanū.
Lit. B. Plu. 3 n. 4

8

FILELFO, FRANCESCO, 1398-1481

Satyrarum hecatostichon

[Milà], [1449]
BH Ms. 398

Manuscrit en vitel·la que pertany a la biblioteca dels reis aragonesos de Nàpols. És l'exemplar de luxe oferit per l'autor a Alfons el Magnànim.

El còdex transcriu els deu llibres de les *Satyrae hecatosticae* de Francesco Filelfo, conjunt de cent composicions satíriques en hexàmetres on es recullen vivències i coneixements de l'autor.

Decoració: orla d'or i colors en el primer full. En la part superior està representat l'escut d'armes del rei Alfons V d'Aragó acompanyat de la inscripció *Alphonso regi optimo maximo*. En la part inferior, l'escut de Filelfo, envoltat d'una corona de llorer.

La miniatura de la caplletra del foli 2r mostra el lliurament del manuscrit per part de l'autor al rei assegut al seu setial. En la resta del manuscrit, al principi de cada llibre, capitals en or i colors decorades amb fisonomies afilades i expressives.

Enquadernació: segle XV restaurada el 1972. Conserva l'enquadernació original en pell marró sobre fusta amb ferros en sec i l'antic tall daurat amb el títol i nom de l'autor: *Satyrae Philelphi*.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Manuscrito en vitela perteneciente a la biblioteca de los reyes aragoneses de Nápoles. Es el ejemplar de lujo que fue ofrecido por el autor a Alfonso el Magnánimo.

El códice transcribe los diez libros de las *Satyrae hecatosticae* de Francesco Filelfo, conjunto de cien composiciones satíricas en hexámetros donde se recogen las vivencias y los conocimientos del autor.

Decoración: orla de oro y colores en la primera hoja. En la parte superior se representa el escudo de armas del rey Alfonso V de Aragón con la inscripción *Alphonso regi optimo maximo*. En la parte inferior, el escudo de Filelfo, rodeado de una corona de laurel.

La miniatura de la letra capital del folio 2r muestra la entrega del manuscrito por parte del autor al rey sentado en su sitial. En el resto del manuscrito, al principio de cada libro, capitales en oro y colores decoradas con fisonomías afiladas y expresivas.

Encuadernación: siglo XV, restaurada en 1972. Conserva la encuadernación original en piel marrón sobre madera con hierros en seco y el corte dorado con el título y nombre del autor: *Satyrae Philelphi*.

Colección: Duque de Calabria.

MMITEM CANIT
ille virum qui fanera gerit
M ille tulit cupeum cum
defcuiret amicum.
I nantemque refert capiti
poft fluuio alto
O re decem fanie audit
quem tellus in aftra
R ex hunc eneas et fortem
aiiax Achillem
E t Laertiaden aftuque ferique fagacem
I ngenio fuperare pnf non protinus omnef
E loquij partef diuo concedit Homero.
A t nobif Alphonfe tuif que laudibuf omnem

9

GUARINO, VERONESE, 1374-1460

Guarini Veronense Gramatice regule ; Regule differenciales. Bartholomei Facii viri eloquentissimi De verborum proprietate

[Nàpols], [1450]
BH Ms. 839

Aquest còdex és representatiu del nou clima cultural que es va imposant en la decoració del llibre segons el model humanístic. Des de 1442 la biblioteca d'Alfons el Magnànim es perfila com una autèntica *biblioteca d'Estat*. L'ornamentació del foli es posa al servei de la claredat del text escrit.

El còdex, escrit en elegant lletra humanística pel copista Gabriel Altadell, transcriu conjuntament les obres gramaticals de Guarino Veronese. La primera, *Regulae grammaticales* tingué molt d'èxit, com ho palesen el gran nombre de manuscrits i incunables que se'n van produir.

Decoració: orla miniada en or i colors amb *bianchi girari*. Els motius ornamentals són petits *putti*, un au i una papallona. Escut d'Aragó quadribarrat amb corona real, sostingut per dos amorells d'ales daurades.

Enquadernació: restaurada en 1973, conserva l'enquadernació original. Pell sobre fusta, gravada en sec i l'antic tall daurat amb el títol i nom de l'autor.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Este códice es representativo del nuevo clima cultural que se va imponiendo en la decoración del libro según el modelo humanístico. Desde 1442 la biblioteca de Alfonso el Magnánimo se fue perfilando como una auténtica *biblioteca de Estado*. La ornamentación del folio se pone al servicio de la claridad del texto escrito.

El manuscrito, escrito en elegante letra humanística por el copista Gabriel Altadell, transcribe conjuntamente las obras gramaticales de Guarino Veronese. La primera, *Regulae grammaticales*, tuvo mucho éxito como lo demuestran el gran número de manuscritos e incunables que se produjeron.

Decoración: orla miniada en oro y colores con *bianchi girari*. Los motivos ornamentales son pequeños amorcillos, un ave y una mariposa. Escudo de Aragón cuatribarrado con corona real, sostenido por dos amorcillos de alas doradas.

Encuadernación: restaurada el 1973, conserva la encuadernación original. Piel sobre madera grabada en seco y corte dorado con el título y el nombre del autor.

Colección: Duque de Calabria.

777-837

ARTES GRAMMATICE SVNT QVATVOR. LITTERA SILLABA DICTIO ET ORATIO

Littera ut. v. Sillaba. vt. vic. Dicio vt. victor. Oratio vt. victor amat andream. Litteratum alie sunt uocales alie consonantes. Uocales sunt quinque silicet. a. e. i. o. u.

Ex dela Libreria de San Miguel delos Reyes
Lit. A. Fol. 3. n. 21.

10

TUCÍDIDES

Història de la guerra del Peloponès. Llatí

[Itàlia], [entre 1450 i 1499]
BH Ms. 392

El còdex transcriu els vuit llibres de la història de la guerra del Peloponès que relata el conflicte que va tenir lloc a l'antiga Grècia i que va enfrontar la Lliga del Peloponès (liderada per Esparta) i la Lliga de Delos (liderada per Atenes). L'obra és considerada un clàssic, a més que es tracta d'un dels primers llibres d'història que es coneixen.

Aquest manuscrit és la versió llatina traduïda per Lorenzo Valla i dedicada al papa Nicolau V.

Decoració: les miniatures s'atribueixen a Francesco di Antonio del Chierico (1433-1484). Orla i decoració miniada d'escola florentina. En el revers del foli anterior al frontispici apareix un medalló que presenta succintament el contingut del llibre. En el frontispici, orla amb els emblemes del rei (llibre, mata de mill, teranyina, diferents tipus de nusos, el tron ardent, perruca de dona i la muntanya de punta de diamant). En la part inferior, escut de Calàbria.

Enquadernació: pergamí. Llom decorat a plomí amb un motiu *a candelieri*, cantells daurats.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

El códice transcribe los ocho libros de la historia de la guerra del Peloponeso que relata la guerra que tuvo lugar en la Antigua Grecia y que enfrentó a la Liga del Peloponeso (liderada por Esparta) y la Liga de Delos (liderada por Atenas). La obra es considerada un clásico, además de que se trata de uno de los primeros libros de historia que se conocen.

Este manuscrito es la versión latina traducida por Lorenzo Valla y dedicada al papa Nicolás V.

Decoración: las miniaturas se atribuyen a Francesco di Antonio del Chierico (1433-1484). Orla y decoración miniada de escuela florentina. En el reverso del folio anterior al frontispicio aparece un medallón que presenta sucintamente el contenido del libro. En el frontispicio, orla con los emblemas del rey (libro, mata de mijo, telaraña, distintos tipos de nudos, el trono ardiente, peluca de mujer y la montaña de punta de diamante). En la parte inferior, escudo de Calabria.

Encuadernación: pergamino. Lomo decorado con plumilla con un motivo de estilo *a candelieri*, cantos dorados.

Colección: Duque de Calabria.

804 592

THVCIDIDIS HISTORIARVM LIBER A LAVRETIO VALLENSI TRADVCTVS AD NICOLAVM QVINTVM PONT. MAX. INCIPIT LIBER

Ved cum apud virgilium maronem ac quem summe pontifex ad ego nunc possim dicere. ere quę carmen ab ena deuocatare uniuersitatis euasisse roe orbes ac gentes euchelaq; suam remisse per hoc tres. Nam ex angebus urbibus atq; ex medio hostibus euasisse multa videor multoq; iam quam multo superauerim periculosius. Etenim quum ad medium recreandi eius imperatoris quidem augustus Antoninus alioqui permodi mo dignus facer ut hac una compositione tanta ciuilissima ac per bella urbana negocia procurantem bella profligatis peregrinis ducibus domi dabone. ita ea cum facta obtinemus diuina atq; humana iura pacem amplectimur. Talumes tamen orbis per reipsum circumdatis eis alas alias nam uero nobis quam nuc profectus mihimus ducibus arrisaq; in qui perito ut omnem quoad possemus grecciam hic demum subscere mus. ad ut ne greces tibi libros in latinum traduceremus. Propositum sane magnificum singulare et uere summo pontifice dignum. Nam quid unius quid eloquius quid etiam magis necessarium libro rum interpretatione. Ac hic mihi mercatura quedam optimarii ar mum ella uidetur. Magne rei eam comparo cuia mercatura comparo Quid enim ella in rebus humanis conducibilius quę omnia ad uitę hu ius cultum ad gratiam ad ornamentum ad delicias denique aperi rerum inexperta ut nihil unq; dicit omnia ibique habundent. et quod in uerbo finalis fuisse. Sine eam rerum quodammodo concha omnia Idem fit in translatione linguarum. Sed tanto preclarius quanto po tiora sunt bona mentis corporis bona. Siquidem ex rebus quas alia mul ferunt; negocium nobis apperat animi alumur. nutriuntur. roborant dilectamur. ac prope diuinores efficimur. Nam quid finamus ama bilius et ut uno complectar uerbo natura q. libri. qui ad e greca ad ex

Miguel de los Ríos

De los libros de [illegible]

La R. Ac. S num. 6

11

PONTANO, GIOVANNI GIOVIANO, 1426-1503

De obedientia ; De príncipe

[Nàpols], [ca. 1475]
BH Ms. 833

El còdex transcriu dos tractats de política de Giovanni Gioviano Pontano, copiats per Giovanni Rinaldo Mennio (1472-1494). El primer d'aquests, *De Obedientia*, està dedicat al príncep de Salern, Roberto Sanseverino, i el segon, *De Principe*, està dedicat a Alfons, duc de Calàbria. Aquest manuscrit fou expurgat dues vegades a València per la Inquisició: la primera, el 4 de setembre de 1613, i l'altra, l'any 1707.

Decoració: miniat per Cristoforo Majorana. Orla miniada amb *bianchi girari*. En els angles apareixen representats la Justícia, la Temprança, Mercuri i Hèrcules. S'aprecien també diversos emblemes, com el llibre i el tron ardent. En la part inferior, escut d'Aragó-Calàbria.

Enquadernació: restaurada el 1972. Pell sobre fusta, conserva part de l'antiga enquadernació. Restes de fermalls metàl·lics.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

El códice transcribe dos tratados de política de Giovanni Gioviano Pontano, copiados por Giovanni Rinaldo Mennio (1472-1494). El primero, *De Obedientia* está dedicado al príncipe de Salerno, Roberto Sanseverino; y el segundo, *De Principe* está dedicado a Alfonso, duque de Calabria. Este manuscrito fue expurgado dos veces en Valencia por la Inquisición: la primera, el 4 de septiembre de 1613, y la segunda, en el año 1707.

Decoración: miniado por Cristoforo Majorana. Orla miniada con *bianchi girari*. En las esquinas aparecen representados la Justícia, la Templanza, Mercurio y Hércules. Se aprecian también diversos emblemas como el libro y el trono ardiente. En la parte inferior, escudo de Aragón-Calabria.

Encuadernación: restaurada en 1972. Piel sobre madera, conservando parte de la antigua encuadernación. Restos de cierres metálicos.

Colección: Duque de Calabria.

734 P33 43

IOVIANI PONTANI IN LIBRVM OBEDIENTIAE AD ROBERTVM SANSEVERINVM PRINCIPEM SALERNITANVM FELICITER PROHEMIVM.

HORTANTE TE IMO ET IVBENTE PRINCEPS ROBERTE VT QVOS DE OBEDIENTIA SCRIPSISSEM LIBROS tandem aliquando ederem perdifficile visum est hortationem aut parum sequi timuerunt non optemperare voluntati equidem edendis hus abstinebam non quod non libenter ultimam eis manum imponerem sed quia intelligebam quibus ipse me operis rationibus exponerem sciebamque tum ut apud nemines q̄ in qua non domo essent habituros. Etenim considerabam eos qui nunc philosophantur genus hoc dicendi quamquam pertinuisse ipsum quidem ex philosophorum proprium omnino improbare audaces quasdam numeros ineunias ac parum mundas audituribus dissertiones seftantis quas aut ipsi soli legant aut pauci admodum eorum simules. Vt multi quidem videantur non tam docere velle q̄ linguare nec ita studere ut obscuras atque abditas res ape

T. 1 dela Libr.ª de S. Miguel hoy Pinto.

12

BRADWARDINE, THOMAS, 1290?-1349

Geometria speculativa

[Nàpols], [entre 1495 i 1496]
BH Ms. 50

Es tracta d'una obra capital de l'humanisme, il·luminada al taller de Cola Rapicano.

El còdex transcriu les obres de Thomas Bradwardine, *Geometria speculativa*, i de Johannes Peckham, *Perspectiva communis*. Les dues obres incorporen dibuixos geomètrics il·lustratius.

Decoració: orla renaixentista, miniada en or i colors, amb cinc medallons amb els busts de cinc emperadors (Neró, Vespasià, Germànic, Adrià i un quint que no ha sigut identificat). En la part inferior, escut dels sobirans de Nàpols sostingut per quatre *putti*. En la primera caplletra es representa l'al·legoria de la Geometria bifront (amb rostre de dama i d'Euclides).

Enquadernació: segle xv, restaurada el 1971. Tafilet sobre fusta, gravat i amb daurats, restes de fermalls i cantells daurats.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Se trata de una obra capital del humanismo, iluminada en el taller de Cola Rapicano.

El códice transcribe las obras de Thomas Bradwardine, *Geometria speculativa*, y de Johannes Peckham, *Perspectiva communis*. Las dos obras incorporan dibujos geométricos ilustrativos.

Decoración: orla renacentista, miniada en oro y colores, con cinco medallones con los bustos de cinco emperadores (Nerón, Vespasiano, Germánico, Adriano y un quinto que no ha sido identificado). En la parte inferior, escudo de los soberanos de Nápoles sostenido por cuatro *putti*. En la primera capital se representa la alegoría de la Geometría bifronte (con rostro de dama y de Euclides).

Encuadernación: siglo xv, restaurada en 1971. Tafilete sobre madera, grabado y con dorados, restos de cierres y cantos dorados.

Colección: Duque de Calabria.

GEOMETIA·MAGISTRI·TH
OME·BRDVARDINI·INCIPIT

EOME
TRIA
ASSE
CVTI
VA·E
ARIT
HMETICE·NAM
POSTERIORIS
DINIS·EST·ET:
PASSIONES NVME
RORVM·IN·MAGNI
TVDINIBVS·DE
SERVIVNT·PROPTER?

Es de la Librería de S. Miguel de los reyes N.

13

SÈNECA, LUCI ANNEU, ca. 4 a.C.-65 d.C.

Tragoediae

[Florència], [1484]

BH Ms. 51

Còdex en vitel·la escrit a Florència el 1484 per Antonio Sinibaldi i i miniat a Nàpols per Cristoforo Majorana. Transcriu les tragèdies de Sèneca.

De tota l'obra poètica de Sèneca, les seues deu tragèdies són el fruit d'una activitat creativa que va exercir al llarg de la seua vida, però especialment en el període de l'educació de Neró, que era un gran aficionat al teatre.

Decoració: orla arquitectònica, d'estil elegant i subjecte a una lògica constructiva, miniada en colors i composta per quatre cossos. Decoració de *candelieri* a les pilastres, així com en les retropilastres, rematades per capitells amb esfinxs o harpies. En la part superior, escut dels sobirans de Nàpols. La miniatura del foli 1 representa l'autor. Al començament de cada tragèdia s'inclouen caplletres en or sobre fons de colors.

Enquadernació: segle xv, restaurada el 1971. Conserva l'original pell roja, sobre fusta, decorada amb llaceries en daurats i petites flors en negre. Restes de gafets metàl·lics. Cantells daurats.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Códice en vitela escrito en Florencia en 1484 por Antonio Sinibaldi y miniado en Nápoles por Cristoforo Majorana. Transcribe las tragedias de Séneca.

De toda la obra poética de Séneca, sus diez tragedias son el fruto de una actividad creativa, que ejerció a lo largo de su vida, pero especialmente en el periodo de la educación de Nerón, quien era un gran aficionado al teatro.

Decoración: orla arquitectónica, de estilo elegante y sujeto a una lógica constructiva, miniada en colores y compuesta por cuatro cuerpos. Decoración de *candelieri* en las pilastras y en las retropilastras, rematadas por capiteles con esfinges o harpías. En la parte superior, escudo de los soberanos de Nápoles. La miniatura del folio 1 representa al autor. Al comienzo de cada tragedia se incluyen capitales en oro sobre fondos de colores.

Encuadernación: siglo xv, restaurada en 1971. Conserva la piel roja original, sobre madera, decorada con volutas en dorado y pequeñas flores en negro. Restos de cierres metálicos. Cantos dorados.

Colección: Duque de Calabria.

244 T 1

LVCII ANNEI SENECAE TRAGOEDIARVM LIBER INCIPIT FELICITER
HERCVLES FVRENS TRAGEDIA

OROR tonantis
hoc enim solum mihi
nomen ruboris est
semper alterius fuisse
Ac templa summi triste
deserui aetheris
Locumque caelo posito
pellicibus dedi.
Tellus colenda est
pellicef caelum tenent.
Hinc arduos altae petit gloriabo poli
Sublime rapidis
Hinc qua tepentes nove laxatur dies
Tinc per undas uector unde patet
Hinc remendum ratibus ac ponto grepem
Passim vagantes exerunt ad summum
Fera coma hinc exterret orion deus
Sinistue Perseus aureas stellas habet
Hinc clara gemmis fulget andromede manus
Quibusque natus mouit pellat pectus
Necipse tantum bacchus aut bacchi parens
Aut diere superos impius qui nondum iuga
Undas puelle ferax gnosiace gerit
Sed uetera leuo quicquid
Quicquid tenent alcmene locum
Arietis natus altra promissa occupet
Nouus ortus mundus imperabit deus
Arduaque Loo phebus effulsit manu
Remisit merfum nullus occasu tubar
Non hic alebum ardua tuncest aqua
Solentis ras animus. A Lenis dolor.

Ex libris Conv.to de S. Miguel delos Reyes

Lat. 8. Pm. 3. n. 11 M-51

14

VIRGILI MARÓ, PUBLI, 70-19 a.C.

Publii Vergilii Maronis Opera

[Milà], 1465
BH Ms. 891

Aquest manuscrit va pertànyer a la duquessa de Calàbria Ippolita Maria Sforza (1445-1488), filla de Francesco Sforza, duc de Milà, i de Bianca Maria Visconti. Els seus progenitors s'encarregaren que tinguera, igual que els seus germans, una educació humanística. Estudià teologia i literatura clàssica llatina i grega. Al mes de maig de 1465 es va casar a Milà amb Alfons d'Aragó, duc de Calàbria, fill de Ferran I, rei de Nàpols. Poc després, Ippolita va partir cap al sud amb el seu voluminós equipatge. Entre les seues pertinences figuraven catorze manuscrits que s'emportà com a part del seu dot a Nàpols. D'aquests còdexs, se'n conserven dos a la Universitat de València, el Ms. 49 i aquest magnífic Ms. 891 que conté les obres de Virgili. Aquest còdex és un dels més bells manuscrits del miniaturista conegut com el Mestre d'Ippolita Sforza.

Decoració: en el frontispici (f. 1r) apareix la caplletra P amb la imatge d'Ippolita en l'interior acompanyada d'un fènix, emblema de la immortalitat i de la resurrecció. Tot el manuscrit presenta unes inicials bellament miniades que il·lustren les obres de Virgili.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Este manuscrito perteneció a la duquesa de Calabria Ippolita Maria Sforza (1445-1488), hija de Francesco Sforza, duque de Milán y de Bianca Maria Visconti. Sus progenitores se encargaron de que tuviera, igual que sus hermanos, una educación humanística. Estudió teología y literatura clásica griega y latina. En el mes de mayo de 1465 se casó en Milán con Alfonso de Aragón, duque de Calabria, hijo de Fernando I rey de Nápoles. Poco después, Ippolita partió hacia el sur con su voluminoso equipaje. Entre sus pertenencias figuraban catorce manuscritos que se llevó como parte de su dote a Nápoles. De estos códices, se conservan dos en la Universitat de València, el Ms. 49 y este magnífico Ms. 891 que contiene las obras de Virgilio. Este códice es uno de los más bellos manuscritos del miniaturista conocido como el Maestro de Ippolita Sforza.

Decoración: en el frontispicio (f. 1r) aparece la inicial P con la imagen de Ippolita en el interior acompañada de un ave fénix, emblema de la inmortalidad y de la resurrección. Todo el manuscrito presenta unas iniciales bellamente miniadas que ilustran las obras de Virgilio.

Colección: Duque de Calabria.

IESVS

VITA P VIRGILII MARONIS MANTUANI
NONNVLLI DONATO GRAMMATICO RECVNT
VBLIVS VIRGILIVS MARO

15

LIVI, TIT, 59 a.C.-17 d.C.

Ab urbe condita

[Florència], [ca. 1479]

BH Ms. 384

Copiat per Piero Strozzi i il·luminat a Florència per Gherardo di Giovanni del Fora per a Alfons, duc de Calàbria, cap a 1479, el còdex transcriu, íntegrament, els deu llibres de la Segona Guerra Púnica de Tit Livi, que formen part d'*Ab urbe condita* (llibres XXI-XXX).

La riquesa i la monumentalitat de la il·luminació d'aquest manuscrit és un exemple evident de com es reafirmava el valor material i intel·lectual del llibre.

Decoració: en el foli 2v, dins de un marc i en caplletres daurades sobre fons blau apareix la inscripció "In hoc ornatissimo codice continentur Titi Livii Patavini De Secundo Bello Punico. Libri X". Envoltat per dues orles, en l'exterior, en què predomina el to daurat entre joies, apareixen dos preciosos camafeus i dues efígies imperials, així com diversos emblemes (muntanya de diamant, mata de mill, tron ardent, etc.). Escut dels reis de Nàpols.

Enquadernació: segle xv, restaurada el 1972. Pell sobre fusta.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Copiado por Piero Strozzi e iluminado en Florencia por Gherardo di Giovanni del Fora para Alfonso, duque de Calabria, hacia 1479, el códice transcribe, íntegramente, los diez libros de la Segunda Guerra Púnica de Tito Livio, que forman parte de *Ab urbe condita* (libros XXI-XXX).

La riqueza y monumentalidad de la iluminación de este manuscrito es un ejemplo evidente de cómo se reafirmaba el valor material e intelectual del libro.

Decoración: en el folio 2v, dentro de un marco y en letras doradas aparece la inscripción "In hoc ornatissimo codice continentur Titi Livii Patavini De Secundo Bello Punico. Libri X". Rodeado por dos orlas en el exterior, en las que predomina el dorado entre joyas, aparecen dos preciosos camafeos y dos efigies imperiales, así como diversos emblemas (montaña de diamante, mata de mijo, trono ardiente, etc.). Escudo de los reyes de Nápoles.

Encuadernación: siglo xv, restaurada en 1972. Piel sobre madera.

Colección: Duque de Calabria.

T. LIVII PATAVINI DECVM
DO PRIMO PVNICO LIBER
PRIMVS INCIPIT

16

VALERI MÀXIM

Factorum et dictorum memorabilium. Català

[Espanya], [entre 1395 i 1415]
BH Ms. 285

Antoni Canals, frare dominic del segle XIV, va traduir al català els nou llibres de Valeri Màxim *Factorum et dictorum memorabilium* a petició del cardenal de València Jaume d'Aragó pel seu valor històric i moral. Aquesta obra, dedicada a l'emperador Tiberi, constituïa la més important recopilació de la literatura antiga d'exemples destinats als oradors i en la cual es valoren diversos aspectes relacionats amb els vicis i les virtuts humanes. Resultava una elecció idònia per a una relectura des de la perspectiva de la doctrina cristiana.

Antoni Canals, natural de València, està reconegut com un dels grans escriptors del seu temps i representa un model d'elegància i correcta expressió en la llengua catalana.

Procedència: llegat de Giner de Perellós, marquès de Dosaigües.

* * *

Antoni Canals, fraile dominico del siglo XIV, tradujo al catalán los nueve libros de Valerio Máximo *Factorum et dictorum memorabilium* a petición del cardenal de Valencia Jaume d'Aragó por su valor histórico y moral. Esta obra, dedicada al emperador Tiberio, constituía la más importante recopilación de la literatura antigua de ejemplos destinados a los oradores y en la que se valoran diversos aspectos relacionados con los vicios y virtudes humanas. Resultaba una elección idónea para una relectura desde la perspectiva de la doctrina cristiana.

Antoni Canals, natural de Valencia, está reconocido como uno de los grandes escritores de su tiempo y representa un modelo de elegancia y correcta expresión en la lengua catalana.

Procedencia: legado de Giner de Perellós, marqués de Dos Aguas.

Molt Reuerent pare en
rpst e Senyor meu.
molt alt lo Senyor en
sapiencie p la prouidèn
diuinal dela stā sglesia
Romana Cardenal bis
le de Sabina e Almoi
strador del bisbat de
Valensa frare antoni canals del ordre dels
frares predicadors per uestra alta benignitat
en sancta Theologia e fet lector dit sanct de
valensa humil seruidor uostre deman ue
nerable paternitat de sa propia uoluntat
uolent fer alguna seruitut acceptable atten
ta dignitat uostra entendent pensant pleyre si e
le sia singular affecto ala obra present en
laqual esmeradament ha treballat offrir e
a uostra alta Senyoria ¶ Com molt alt Sen
yor com esperemas maestas entenent ma
dita uostra en nostres temps les uirtuts morals
esser excellades dela terra tornāt sen al cel
en aquesta son origen o certificament Con
sideratz uo lo temps dels Romans en laqual
lo benefici dela encarnacio era molt luyn de
natura humana loo sagramentis no cre pusti
tuyt les uirtuts theologals no cre dunqua
des esser tanta moralitat en los gentils
per los uirtuts resplendents en lo mon lo segle
qui ara per diuina dlo ordenys dlo poble e
pla fiedor dampe e caritat deles gentes si
gons la expsiso del euāgeli es defferit en aquell
temps dlo dits Romans per merit de lurs
actes uirtuosos pugre esser dit segle duirat
Car Senyor on es huyn tan gra amor del
ben publich p laqual offrie si auyrt alo
dits Romans cre studi siutlat enamit q
cadauna si auenaua allegnat qualo seo mo
riren per le dit ben publich p laqual rabo
all p penyora morere p dret de successio
¶ On es huy tan diligent seruitut feta adeu
com era delo Romans qui tenie p proumi
ent molt gran en lurs temples tractar sol
de paraula alguna ociosa que perugues atem
prealitat ¶ On es huy tanta de ueritat co
era en lo temps delo Romans qui amo elegir
mort diuna e cruel que contra uenir ala ue
ritat de lur fe promesa ¶ huy en nostres
temps regnant loo pecats les uirtuts e el
lades dela terra com dels de xpi fets pmi
bis de sans Exemplar dela uida di nostre
saluador pstruccions dels apostols Testimo
nis dels euangelistes auida singular dlo sa
gramento de sancta mare esglesia la uirtut
dela fe xpiana lo merit dlā passio del nostre
redemptor no amolliesquen ne ue no auerge
quen la nostra uida ja no resta sino q uerin
plus degutis stranyes uirtuts de homes
qui no agren coneixença de dita fe pfecto
de uida de goble qui no fen andar e sustin
tar ab efficacia de sagramens fecitat e amo
degutis q no agren professes quals pdicti
apostols quals promatrisen lo regne del cel
sien allegiats ferint lo front de nra pca
uergonya aterrant nostra psumptuosa suyr
bia qui apellats per xpians plompin p
lo pf nom esser mes uirtuosos q tota altra
gentana Com en feto e en obres prompsem
alo dits Rams siam menys q pagania rep
nents les uirtuts dlo Romans los nostros
uicios manifesto Com entrels altres uyso
nalo qui han tractat dels fets uirtuosos d
Roma en compendios o breu e molt sentencios
sia valeri loqual noo Senyor bautso singu
larmet per mans Can Designats quelo hu
mans qui no son gramatichs entenyit lo
valeri historiat loqual es pgre e pch co
mungats en la regne d Aragoo e aco pr lo
stret stil que fuu en la ordinano pdicat
yo amanyuret del uostra seruenta el fet
de lur en nostre uulgade lenga materna
ualenana axi com he pogut intrelliu q
altres legen trets en lenga catbalana em
pero co fuy stil sia fort larch e quay ofuo
entrenestlant hi leo glosos q fen o defal
luniet de uocables o no poder comprender
leo dits rsonas en bon sentenna mao

17
Receptari mèdic
[Espanya], [ca. 1400]
BH Ms. 652

El manuscrit transcriu un receptari mèdic medieval, escrit en català, probablement per un autor de l'àmbit d'aquesta llengua, als territoris de la Corona d'Aragó al principi del segle xv.

Decoració: Caplletres en tinta de color roig i blau, algunes de les quals filigranades; també calderons en blau i roig.

Enquadernació: fusta recoberta de pell, restaurada l'any 1973.

Procedència: llegat de Vicente Hernández y Máñez.

* * *

El manuscrito transcribe un recetario médico medieval, escrito en catalán, probablemente por un autor del ámbito de esta lengua, en los territorios de la Corona de Aragón, a principios del siglo xv.

Decoración: Iniciales en tinta de color rojo y azul, algunas de ellas afiligranadas; también calderones en azul y rojo.

Encuadernación: madera recubierta de piel, restaurada en el año 1973.

Procedencia: legado de Vicente Hernández y Máñez.

Curar e asubuanir aver mal q̃ sia al cor.

Prenets or e dats lin amenjar e confortar lha bo cor e fer la plar. Et si manets a coure ab la vianda del malale quantunc de flore mols lo confortara.

Et prenets nepta e purats la esfuis na fuch e dagll fuch dats lin abeura tot tremolamet q̃ hage al cor q̃ leuara.

Et prenets lla erba lt trongi e purats la e dats lin a beura ab bo vm tot mal e tot tremolamet q̃ hage al cor q̃ leuara.

Et amal de cor prenets dels de romchs los spaces ne vens e purats los e dats ne a beura a tot hom qui hage mal de cor o tremo

18

Atlas de historia natural

[Espanya], [entre 1575 i 1625]
BH Ms. 9

Manuscrit que constitueix una font d'excepcional valor per a la iconografia botànica i zoològica renaixentista. Conté un conjunt de 218 làmines en aquarel·la, on es reprodueixen diferents espècies de la flora i la fauna del Vell Món i d'Amèrica.

La procedència de les il·lustracions és diversa. N'hi ha que es van copiar del natural al Jardí Reial d'Aranjuez; d'altres són còpia de les làmines del naturalista Francisco Hernández, perdudes en l'actualitat, i que testimoniaven els descobriments de la seua expedició a Mèxic entre els anys 1571 i 1577, considerada com la primera expedició científica moderna.

Enquadernació: pergamí que recobreix cartó amb les inscripcions "Jardin de camara" (coberta anterior) i "Retrato de naturaleza" (coberta posterior). Així mateix presenta decoracions amb ferros daurats de rodes amb motius vegetals, geomètrics i medallons.

Aquest manuscrit va pertànyer al rei Felip II, que el regalà al seu metge de cambra, el doctor Jaume Honorat Pomar, catedràtic de botànica de la Universitat de València, per la qual cosa també és conegut amb el nom de Còdex Pomar. En el segle XIX va passar a formar part de la biblioteca de Giner Rabassa de Perellós i Palafox, V marquès de Dosaigües, que el va llegar a la Universitat de València el 1843.

* * *

Manuscrito que constituye una fuente de excepcional valor para la iconografía botánica y zoológica renacentista. Contiene un conjunto de 218 láminas en acuarela, donde se reproducen distintas especies de la flora y la fauna del Viejo Mundo y de América.

La procedencia de las ilustraciones es variada. Unas se copiaron del natural en el Jardín Real de Aranjuez; otras son copia de las láminas del naturalista Francisco Hernández, perdidas en la actualidad, y que testimoniaban los descubrimientos de su expedición a México entre los años 1571 y 1577, considerada como la primera expedición científica moderna.

Encuadernación: pergamino sobre cartón con las inscripciones "Jardin de camara" (cubierta anterior) y "Retrato de naturaleza" (cubierta posterior). Decoraciones con hierros dorados de ruedas con motivos vegetales, geométricos y medallones.

Este manuscrito perteneció al rey Felipe II, quien lo regaló a su médico de cámara, el doctor Jaume Honorat Pomar, catedrático de botánica de la Universitat de València, motivo por el cual también se conoce con el nombre de *Códice Pomar*. En el siglo XIX, pasó a formar parte de la biblioteca de Giner Rabassa de Perellós y Palafox, V marqués de Dos Aguas, quien lo legó a la Universitat de València en 1843.

4.
Porphyrio. Sup. Gallomarin

19

CICERÓ, MARC TUL·LI , 106-43 a.C.

Epistolae ad familiares

Romae : Conradus Schweynheim et Arnoldus Pannartz, 1467
BH Inc. 198

Incunable de data primerenca escrit en lletra romana. És un exemplar molt rar i l'únic existent a Espanya d'aquesta edició. Tal com es dedueix per les seues pàgines plenes de notes marginals, va ser un exemplar àmpliament llegit i anotat.

Es tracta d'una col·lecció de cartes entre Ciceró i altres polítics romans i personatges de la vida pública o privada, que són considerades com una de les fonts d'informació més fiables sobre el període previ a la caiguda de la República romana.

Va pertànyer a la biblioteca del duc de Calàbria, on al final dels últims anys del regnat de Ferran, a més de manuscrits, es van incloure llibres impresos.

En aquesta edició destaca la riquesa ornamental. L'obra es va il·luminar, tal com era pràctica habitual en els exemplars de luxe durant un temps, i va conservar un aspecte similar als còdexs. Presenta una ornamentació acurada, amb orla miniada en or i colors d'estil *bianchi girari* en el primer foli. En l'interior de l'obra es repeteixen les caplletres ornamentades en or, roig, blau i verd.

Filigrana: ballesta, àncora encerclada.

Col·lecció: Duc de Calàbria.

* * *

Incunable de fecha temprana escrito en letra romana. Es un ejemplar muy raro y el único existente en España de esta edición. Tal y como se deduce por sus páginas llenas de notas marginales fue un ejemplar ampliamente leído y anotado.

Se trata de una colección de cartas entre Cicerón y otros políticos romanos y personajes de la vida pública o privada, que son consideradas como una de las fuentes de información más fiables sobre el período previo a la caída de la República romana.

Perteneció a la biblioteca del duque de Calabria, donde al final de los últimos años del reinado de Ferrante, además de manuscritos se fueron incluyendo libros impresos.

En esta edición, destaca su riqueza ornamental. La obra se iluminó tal y como era práctica habitual en los ejemplares de lujo durante un tiempo, conservando un aspecto similar a los códices. Presenta una ornamentación cuidada, con orla miniada en oro y colores de estilo *bianchi girari* en el primer folio. En el interior de la obra, se repiten las letras capitales ornamentadas en oro, rojo, azul y verde.

Filigrana: ballesta, ancla dentro de un círculo.

Colección: Duque de Calabria.

M.T.C epistolarum familiarium Liber primus ad Lentulum. Marcus T Cicero Lentulo pro Consule Salutem Dicit

Ego omni officio ac pietate erga te ceteris satisfacio omnibus: mihi ipse nunq̃ satisfacio. Tanta est magnitudo ẽ tuor erga me meritor: ut cum tu nisi perfecta re de me nõ conquiescis ego quia non idem in cã tua efficio: uitã mihi esse acerbã putẽ. In cã hæc sunt. Hamonius Regis Legatus ante pecunia nos oppugnat. Res agit per eos dẽ credi/tores: p quos cũ tu aderas agebat. Regis causa si qui fũt qui uelit: qui pauci fũt: omnes rẽ ad Põ/pẽũ defere uolũt. Senatus religionis calumniam nõ religionẽ sed maliuolentia et illius regiæ lar/gitionis inuidia comprobat. Pompeium & hortari & orare & iã liberius accusare et monere ut mag/nam infamiam fugiat non destitimus. Sed plane nec precibus nris nec admonitibus nris reliquit locũ. Nã cũ in sermõe cotidiano: tum in senatu palam sic egit causã tuã: ut neq; eloquẽtia maiore quisq; neq; grauitate neq; studio nec contentione agere potuerit. Cum summa testificatione tuorum in se offitior & amoris erga te sui. Marcellinũ, ubi esse tratũ scis. Isthac regis causa excepta cæteris re/bus se acerrimũ tui defensorẽ fore ostẽdit. Quod dat accipimus. Quod instituit referre de religiõe: (& sæpe ia fetuli) ab eo dedici nõn pot. Res ante idus acta sic ẽ. Nã hæc idibus mane scripsi. Hor/tensii & mea et luculli sententia cedit religioni de

20

FILELFO, FRANCESCO, 1398-1481

Epistolae

[Venetiis] : [Vindelinus de Spira], [1473?]
BH Inc. 212

Incunable imprès a Venècia, en lletra romana i a línia tirada.

Aquesta obra conté una col·lecció de cartes que constitueixen una crònica de la vida de l'autor i del seu temps. Tenen una important finalitat gramatical i volen mostrar com usar amb propietat les llengües llatina i italiana. Aquesta obra de caràcter didàctic va ser reimpresa diverses vegades en edicions avui bastant rares de trobar.

El primer foli està decorat amb una bella capital en roig i blau, adornada amb filigranes en roig i violeta. En la resta de l'obra, inicials alternant en roig i blau.

Filigrana: balança en cercle.

Procedència: Reial Convent de Nostra Senyora de Montesa (València).

* * *

Incunable impreso en Venecia, en letra romana y a línea tirada.

Esta obra contiene una colección de cartas que constituyen una crónica de la vida del autor y de su tiempo. Tienen una importante finalidad gramatical y buscan mostrar cómo usar con propiedad las lenguas latina e italiana. Esta obra de carácter didáctico fue reimpresa varias veces en ediciones hoy bastante raras de encontrar.

El primer folio está decorado con una bella capital en rojo y azul, adornada con filigranas en rojo y violeta. En el resto de la obra, iniciales alternando en rojo y azul.

Filigrana: balanza dentro de círculo.

Procedencia: Real Convento de Nuestra Señora de Montesa (Valencia).

FRANCISCI PHILELFI EPISTOLARVM LIBER PRIMVS.

FRANCISCVS PHILELFVS LEONARDO IVSTINIANO SALVTEM PLVRIMAM DICIT.

QVOD nihil apud me duxerim antiquius beniuolentia tua: nihil sanctius tua fide: facile vel ex hoc potes existimare Leonarde iustiniane: quod & Constantinopolin nouã Romã mihi iucundissimã: et regem ipsum Ioannem palęologum de me q̃ optime certe meritum tua causa reliquerim. Non enim me mouit spes amplissima: quam tuis tam crebris: tamq; liberalissimis litteris mihi ostẽdisti: vt tibi obsequerer: sed ipse tu: cui me carissimum esse iampridem multũq; cognoram. Nec est quicq̃: quod malim: q̃ & haberi me: & esse gratissimũ. Nam liberalitas opulenti est nonnunq̃ iat gratitudo iusti semper & boni viri. Cum igitur ad sextum kalendas septembres soluissem ex vrbe Constantinopoli: hoc die circiter meridiem post annum septimum ac menses quinq; posteaq̃ hinc primum nauigaram in Thraciam: ad vos redij ductus sane consilio tuo: cupiensq; & tibi & ęteris patricijs viris referre eam quam debeo gratiam pro virili mea. Nã pristina vestra illa erga me & pulcherrima beneficia neq; obliuisci vnq̃ possim: nec minus digna cẽsere: qbus sim obstrictus ppetua obseruantia. Vtinã sęuiens hȩc atq; perhorrenda pestilentia vis: qua vrbem video acerbissime laborare: non impediat cogitationes meas. Nõ enim possum nõ metuere huiusmodi sagittas quales ex Iunone cognitas hoc est ex aere: virum etiam fortissimum achillen permouisse sapientissimus poeta Homerus docet. Nam scimus huiusce modi vulneribus eglesti impetu concitatis remedia nulla satis certa afferri posse. Quo fit: vt quid me agere oporteat in tãta pernicie: nõ intelligã. Itaq; in gratissimũ sis factur⁹: si per te certior factus fuero: qd mihi cõsiliq capiundũ censeas. Video. n. vniuersã ꝓpemodũ ciuitatẽ ab vrbe eminus abeẽ ꝓter vnũ te: q murani it⁹ vitrea ista vasa q̃si clypeo tectus vulcani ict⁹ Apollinis ptẽnas. Vale ex venetijs. vi. id⁹ octobres Anno a natali christiano. M. cccc. xxvij.

21

Obres o trobes en lahors de la Verge Maria

València : Lambert Palmart, [1474?]
BH CF/1

Aquesta obra és el primer incunable de caràcter literari imprès a Espanya. És l'únic exemplar conegut al món. Va ser imprès el 1474, a la primera impremta establida a València, amb motiu de la celebració d'un certamen poètic per a lloar la Mare de Déu convocat l'11 de febrer de 1474 pel virrei Lluís Despuig. Conté quaranta-cinc poemes en honor a la Mare de Déu (quaranta en valencià, quatre en castellà i un en toscà), que van ser reunits per mossèn Bernat Fenollar. Entre els autors es troben Jaume Roig, Joan Roís de Corella i Lluís Alcanyís. Un dels poemes va ser escrit per una dona, el nom de la qual, Yolant, figura escrit com un acròstic en el poema.

L'obra manca de portada i de colofó, i no conté lloc ni any d'impressió. Curiosament, aquest primer llibre imprès, utilitza la tipografia romana que havia gaudit d'una escassa difusió a la Corona d'Aragó i en cap moment no hi havia estat vinculada a les tradicions manuscrites de la literatura catalana medieval.

Filigrana: mà i estel.

No se sap en quina data va ingressar l'obra a la Biblioteca Universitària, si bé cal suposar que degué ocórrer durant la desamortització.

* * *

Esta obra es el primer incunable de carácter literario impreso en España. Es el único ejemplar conocido en el mundo. Se imprimió en 1474, en la primera imprenta establecida en Valencia, con motivo de la celebración de un certamen poético para alabar a la Virgen María convocado el 11 de febrero de 1474 por el virrey Lluís Despuig. Contiene cuarenta y cinco poemas (cuarenta en valenciano, cuatro en castellano y una en toscano), que fueron reunidos por mosén Bernat Fenollar. Entre los autores se encuentran Jaime Roig, Juan Ruíz de Corella y Luís Alcañiz. Uno de los poemas fue escrito por una mujer, cuyo nombre, Yolant, figura escrito como un acróstico en el poema.

La obra carece de portada y de colofón, y no contiene lugar ni año de impresión. Curiosamente, este primer libro impreso, emplea la tipografía romana que había gozado de una escasa difusión en la Corona de Aragón y, en ningún momento, había estado vinculada a las tradiciones manuscritas de la literatura catalana medieval.

Filigrana: mano y estrella.

No se sabe en qué fecha ingresó la obra en la Biblioteca Universitaria, si bien es de suponer que ocurriera durante la desamortización.

Les obres o trobes dauall ſcrites les quals trac
ten de labors dela ſacratiſſima verge María
foren fetes e ordenades p los trobadors deſ e
en caſcuna deles dites obres ſcrits rſponents a
una ſentẽcia o ſería ỏl mes prop inſertal líbel
o cartell ordenat p lo uenerable moſſ Bernat
fenollar preuere e domer dela Seu ỏla inſigne
Ciutat de Valencía de manament e ordinatío
del Spectable ſenyor frare Luis deſpuíg Me
ſtre de Munteſa e Viſrey en tot lo Regne de
Valencía Lo qual ſenyor com adeuot dela uer
ge María poſa en la dita Ciutat de Valencía
una Ioya a tots los trobadors a onze dies del
mes de Febr Any ỏla natiuitat ỏ nſre ſenyor
Mil.CCCC.Lxxiiii.ço es hun troç ỏ drap
de uellut negre apte o baſtant p hun gipo quí
míls lohara la uerge María en qual ſeuel len
gua la qual Ioya per adir en aquella foneb lo
dit día poſada en la caſa ỏla cõfraría de ſant
Iordí dela dita Ciutat e Iutgada a.xxv.del
mes de Mars del dit any Lo tenor o ſería del
dit Cartell es lo mes prop ſeguent.

BIBLIOTECA U. DE VALENCIA

22

JOHANNES GRAMMATICUS

Comprehensorium, vel Vocabularius ex aliis collectus

Valentiae : [Lambertus Palmart], 23 febrer, 1475
BH Inc. 57

És el primer llibre datat imprès a Espanya. En el colofó consta l'any i el dia de la seua impressió a la ciutat de València.

L'incunable està imprès en lletra romana i a dues columnes, i decorat amb inicials manuscrites que alternen blau i roig.

Està enquadernat en pell. En el llom, en la part superior es pot llegir: "Iohannes. Comprehensorium seu brevis explanatio verborum" i en la inferior, "Valentie MCCCCLXXV". En el full de guarda anterior al foli 1 apareix una nota manuscrita:

> "Primer incunable con data de la tipografía española, impreso en esta ciudad de Valencia, para cuya Biblioteca Universitaria y Provincial lo adquirió en septiembre de 1860 el bibliotecario prmº Mariano Aguiló y Fuster".

* * *

Es el primer libro fechado impreso en España. En su colofón consta el año y el día de su impresión en la ciudad de Valencia.

El incunable está impreso en letra romana y a dos columnas, y está decorado con iniciales manuscritas que alternan en azul y rojo.

Está encuadernado en piel. En el lomo, en la parte superior se puede leer: "Iohannes. Comprehensorium seu brevis explanatio verborum" y en la inferior, "Valentie MCCCCLXXV". En la hoja de guarda anterior al folio 1 aparece una nota manuscrita:

> "Primer incunable con data de la tipografía española, impreso en esta ciudad de Valencia, para cuya Biblioteca Universitaria y Provincial lo adquirió en septiembre de 1860 el bibliotecario prmº Mariano Aguiló y Fuster".

Cum in codice ethimologiarum Ysidori libris Papie / Huguciois et catholicon de uocabulorum expositione solum tractatibus quos uidi sepius et legi / In primo plurima / In secundo non tanta / In tercio pauca / Et in quarto paucissima vocabula / repererim / et reputanter deficere / queq; in uno ex ipsis sunt posita in alio sue obmissa / Cogitaui ego Iohannes in unum corpus redigere hec et illa / qd et feci vt breuius potui gra opitulante diuina ipsum per abecedarium quo ad omnes litteras / disponendo / ffecans plura q̄ nō tangebane / ad expositionem vocabuli vt plenius opis vtaretur / declaransq; in eo cui9 sit generis quodq; uocabulum per singulares ras ibi descriptas Nā p. M. masculinū / p. F. femininū p. O. ne In nole p. A. actiuū p. D. deponēs in bo / p. N. neutrū / p. 9. cōe In utroq; genere iueniē ipā descripcio in quolibz q̄liter bū preteritū faciat / et supinum Excepto q̄ in bis pme cōiugatiois que in aui preritū faciūt hoc scribere / et q̄ supina non hāt apponere non curaui / vbi autē in nole nō repies id ei9 terminatiōe cognosces / nā si in vs definat masculinū si in a. femininū. si in. ū. neutruz iudica illud esse. Et quia meo tempore uidi et uideo plures in scībēdo errare / ortbographiaz planam apposui in principio cuius libet lre a libro Prisciani extractaz / Cōprehēsorium hūc librum ititulans / quia cōprehēdit singula in prefatis libris expressa / et quibusdaz aliis iam reperta q̄ uidi fore ogruere in hoc opē apponēda Suscipiant lactētes igit opus hoc aureū vt hinc suggite pueri / vt edane iuuenes vt distant senes. vt doceant q̄ reperint nescisse aut alibi nō legisse ut cōpleat psalma me iuuet virgo alma.

Ideo in omnib9 gentib9 prima est litterarū / qa ipsa per vocē nascētibus aperiat / hec vocalis prima dicta vocalis / quia p se uocem efficiat. Iter a prepositio est casui ablatiuo deseruiens / et plerumq; preponitur consonante sequente. Item. a. ponit p fine Iter. a. interiectio ē dolētis. vt Virgilius in bucolicis. a scilice in nuda cōnixa reli quit. et in numero quingēteos significat A. a. a. vox dolētis est. A. alma dicitur virgo abscondita vel abscōsio virginitatis vel virgo secreta.

Aaron mōs fortis est uel mōs fortitudis interpretatur proprium viri est

AB ppositio cāde significatiōem habet ut. a. sed sicut. a. plerūq; preponit cōsonanti Ita hec vocalis in compositiōe aūt omnib9 ponit litteris. absq. q. c. t.

Abactor oris. m. fur sumētorū et pecoz eo q̄ ipsas abigat aliorsum ut competentius eas furari possit

Abact9. a. um. fugatus separatus dispsus dictus q̄ sit ab actu remotus /

Abacuc habeta luctator fortis uel luctator rigidus uel cōplexans eos / uel susceptio eoz interpta / ex eo qa i certamie cū deo congreditur. amplexātis. i. luctātis fortē vocabulū nullus enim tam audaci uoce ausus est deum ad disceptationem iusticie euocare / cur in reb9 humanis et mūdi huius pōpa tāta iscē reb9 iniquetas.

Abacus. ci. m. i. decuplatio qa in abaco. x. sunt arcus se se decuplantes. In primo est unitas In sedo denarius. In tercio cē tenarius Item abac9 dicitur superior ps capitelli. i. saxū quadruplum qd super

23

FUSTER, JERONI

Homelia sobre lo psalm "De profundis"

València : Lambert Palmart, 1490
BH CF/4(17)

És l'únic exemplar conegut al món. L'obra s'inscriu dins la tradició medieval de reproduir, glossar i comentar, en llatí o en vulgar, els set salms penitencials, entre els quals es troben el *Miserere mei Deus* i el *De profundis*. La lectura dels salms era, juntament amb el *Tirant* i les poesies de Corella, la preferida de les dames valencianes i entre les famílies de conversos.

S'inicia amb un preàmbul on l'autor presenta, amb una clara influència de la *Divina comèdia* de Dant, el marc i els personatges que intervindran en el seu al·legòric sermó.

Es tracta d'una obra de vuit fulls, de 28 línies cada pàgina, en prosa i en vers, escrit en lletra gòtica, sense caplletres i amb un sol gravat xilogràfic que apareix en el revers de l'últim full, sota el colofó. La xilografia mostra la Mare de Déu del Roser en l'interior, i als angles, dos sants, un papa i un cavaller.

Es troba enquadernat en un volum miscel·lani que, pel color morat de les seues cobertes de vellut, es conegut com el *Nazareno* des del segle XIX. En aquest volum s'inclouen altres exemplars, impresos a València, raríssims o únics coneguts en el món.

Procedència: llegat de Vicente Hernández y Máñez

* * *

Es el único ejemplar conocido en el mundo. La obra se inscribe dentro de la tradición medieval de reproducir, glosar y comentar, en latin o en lengua vulgar, los siete salmos penitenciales, entre los que se incluyen el *Miserere mei Deus* y el *De profundis*. La lectura de los salmos era, junto con el Tirant y las poesías de Corella, la preferida de las damas valencianas y entre las familias de conversos.

Se inicia con un preámbulo en el que el autor presenta, con una clara influencia de la *Divina Comedia* de Dante, el marco y los personajes que intervendrán en su alegórico sermón.

Se trata de una obra de ocho hojas, con 28 líneas por página, en prosa y en verso, escrito en letra gótica, sin capitales y con un solo grabado xilográfico que aparece en el verso de la última hoja, debajo del colofón. La xilografía muestra a la Madre de Dios del Rosario en el interior, y en los ángulos, dos santos, un papa y un caballero.

La obra está encuadernada en un volumen misceláneo que, por el color morado de sus cubiertas de terciopelo, es conocido como el *Nazareno* desde el siglo XIX. En este volumen se incluyen otros ejemplares, impresos en València, rarísimos o únicos conocidos en el mundo.

Procedencia: legado de Vicente Hernández y Máñez.

Omelía feta per lo venerable moſſen ſeronim fuſter/ beneficiat en la ſeu de valẽcia. compilada de vna lar/ gua expoſitio compoſta per ell dit moſſen fuſter/ E p lo magnifich y venerables moſſen galuany de caſtel/ ui/ moſſen pere adria/ E moſſen pere anyo ſobre lo pſalm de profundis. La qual omelía fonch empremp tada en la inſigne ciutat de valẽtia p lambert palmart alemany. al quinzen dia d abril. any mil. cccc. nozãta

24

MARTORELL, JOANOT, ca. 1414-1468

Tirant lo Blanc

València : [Nicolau Spindeler], 1490
BH Inc. 39

Exemplar raríssim i obra emblemàtica. Es considera com l'inici de la novel·la europea moderna i constitueix la major aportació valenciana a la literatura universal.

Se'n coneixen dues impressions incunables. De la primera impressió, acabada a València el 20 de novembre de 1490 per Nicolau Spindeler, consta que se'n van fer un total de 750 exemplars, i de la segona (Barcelona, 1497), aproximadament la meitat.

L'edició de 1490 reprodueix en el frontispici el model i la forma de presentació dels texts manuscrits que es van copiar a l'antiga Corona d'Aragó durant la segona meitat del segle xv. Només se'n conserven tres exemplars a tot el món (Hispanic Society of America de Nova York, British Library de Londres i Biblioteca Històrica de la Universitat de València).

Cervantes, en la seua obra, elogia el *Tirant lo Blanc*. En el capítol VI de la primera part, quan estan cremant els llibres de cavalleria, n'hi ha un que cau als peus del barber, que el pren entre les mans i en llegeix el títol. En sentir-lo, el capellà comenta que és el millor llibre del món i és, per tant, l'única obra de cavalleria que va merèixer ser salvada del foc.

Filigrana: corona, mà i estel, tisores, etc.

Procedència: llegat de Giner de Perellòs, marquès de Dosaigües.

* * *

Ejemplar rarísimo y obra emblemática. Se considera como el inicio de la novela europea moderna y constituye la mayor aportación valenciana a la literatura universal.

Se conocen dos impresiones incunables. De la primera impresión terminada en Valencia el 20 de noviembre de 1490 por Nicolau Spindeler, consta que se hicieron un total de 750 ejemplares, y de la segunda (Barcelona, 1497), aproximadamente la mitad.

La edición de 1490 reproduce en su frontispicio el modelo y la forma de presentación de los textos manuscritos que se copiaron en la antigua Corona de Aragón durante la segunda mitad del siglo xv. Sólo se conservan tres ejemplares en todo el mundo (Hispanic Society of America de Nueva York, British Library de Londres y Biblioteca Històrica de la Universitat de València).

Cervantes en su obra, elogia el *Tirant lo Blanc*. En el capítulo VI de la primera parte, cuando están quemando los libros de caballería, uno cae a los pies del barbero, quien lo toma entre sus manos y lee su título. Al oírlo, el cura comenta que es el mejor libro del mundo, siendo por tanto la única obra de caballería que mereció ser salvada del fuego.

Filigrana: corona, mano y estrella, tijeras, etc.

Procedencia: legado de Giner de Perellós, marqués de Dos Aguas.

En honor lahor e gloria de nostre senyor deu Jesu christ e dela gloriosa sacratissima uerge Maria mare sua senyora nostra comenca la letra del present libre appellat Tirant lo blanch: dirigida per mossen Joanot martorell caualler al serenissimo princep don Ferrando de portogal.

Molt excellent virtuos e glorios princep Rey spectant Jatsia per vulgada fama sos informat de vres virtuts: molt maiorment ara he hagut noticia de aquelles per vestra senyoria voler me comunicar e dilueitar vostres virtuosissimo deligs sobre los fets dels antichs virtuosos e en fama molt glorioso caualleros: dels quall los poetes e hystorials han en ses obres comendat perpetuāt lurs recordations e virtuosos actes. E singularmēt los molt insignes actes de caualleria de aquell tā famos caualler que com lo sol resplandeix entre los altres planets: axi resplādeix aquest en singularitat de caualleria entrels altres: cauallers del mon apellat Tirant lo blanch: qui per sa virtut conquista molts regnes e prouincies donāt los a altres cauallers novolēt ne sino la sola honor de caualleria. E mes auāt conquista tot limperi grech robrant lo dels turchs qui aquell hauiē subiugat a lur domini delscristiās grechs. E com la dita hystoria e actes del dit Tirant sien en lengua anglesa: a vostra illustra seyoria sia stat grat voler me pgar la dites en lēgua portogue sa opinā per yo eser stat algun tempo en la illa de anglaterra de gues millor saber aquella lēgua q altri E les quals pgaries son sta des ami molt acceptables mana mēto Loz ta yo sia per mon orde obligat mānifestar los actes virtuosos dels cauallers passats maiormēt coz en lo dit tractat sia molt stesamēt lo mes de tot lo dret e orde de armes e de caualleria E tatsia considerada ma insuficiēcia e les curials efamiliars occupacions qui obstē e les aduersitats de la noyble fortuna qui no donē re

25

EIXIMENIS, FRANCESC, ca. 1340-ca. 1409

Regiment de la cosa pública

València : per Christofol Cofman, 1499
BH Inc. 276

Una gran part de l'obra de Francesc Eiximenis va ser escrita a València, on va ser assessor dels jurats (representants de la ciutat) i del Consell (òrgan de govern).

En el *Regiment de la cosa pública* l'autor dóna consells als jurats de la ciutat de València sobre el bon govern.

Aquest incunable de 74 fulls, escrit en valencià, està imprès en paper, en lletra gòtica de dues grandàries i amb tintes vermella i negra. Duu inicials gravades, les dues primeres en roig, així com els títols de la carta dirigida als jurats de la ciutat. Sobre la porta, escut coronat.

En el revers del full que serveix de títol de l'obra, apareix un gravat en el qual es representa la porta gòtica de les torres dels Serrans de l'antiga muralla de València amb els sis jurats de la ciutat agenollats davant aquesta. A la dreta de l'escena es mostra Francesc Eiximenis que ofereix el seu llibre als jurats. A l'esquerra, l'àngel custodi de la ciutat i Regne de València.

Filigrana: mà i estel.

Procedència: llegat de Francesc Borrull.

* * *

Gran parte de la obra de Francesc Eiximenis fue escrita en Valencia donde fue asesor de los *jurats* (representantes de la ciudad) y del Consell (órgano de gobierno).

En el *Regiment de la cosa pública*, el autor da consejos a los jurados de la ciudad de Valencia sobre el buen gobierno.

Este incunable de 74 hojas, escrito en valenciano, está impreso en papel, en letra gótica de dos tamaños y con tintas roja y negra. Lleva iniciales grabadas, las dos primeras en rojo, así como los títulos de la carta dirigida a los jurados de la ciudad.

En el verso de la hoja que sirve de título de la obra, aparece un grabado en el que se representa la puerta gótica de las torres de Serranos de la antigua muralla de Valencia con los seis jurados de la ciudad arrodillados delante de ella. A la derecha de la escena se muestra Francesc Eiximenis que ofrece su libro a los jurados. A la izquierda, el ángel custodio de la ciudad y reino de Valencia. Sobre la puerta, escudo coronado.

Filigrana: mano y estrella.

Procedencia: legado de Francisco Borrull.

Valencia. scorpio.

26

BRANT, SEBASTIAN

Das Narrenschiff = Stultifera nauis

Parisiis : Georgius Wolff : impens. Godefridi de Marnef, 1499
BH inc. 286

A la ciutat de Basilea, considerada en la seua època com la ciutat del llibre, va ser publicada per primera vegada *La nau dels necis*, obra satírica i moralista que es va convertir en una de les més famoses del seu temps, llegida arreu d'Europa durant el Renaixement.

Se'n van fer nombroses edicions i el seu gran èxit va durar fins al segle XVII.

Relata el viatge al país de la bogeria (Locagonia) de més de cent personatges de diferent estatus social, cadascun dels quals encarna un vici humà. També s'ha entès l'obra com una velada crítica a l'Església.

Considerada com una obra mestra de l'art de la xilografia, conté una successió de 119 quadres crítics (variables segons l'edició) acompanyats cadascun amb un gravat, la majoria dels quals s'atribueixen a Albrecht Dürer.

La seua obra va influenciar la d'altres autors, com Erasme de Roterdam (*Adagis* i *Elogi de la follia*), Michel Foucalt (*Histoire de la folie à l'âge classique*), Pío Baroja (*La nave de los locos*) o el quadre del Bosch.

Procedència: llegat de Giner de Perellós, marquès de Dosaigües.

* * *

En la ciudad de Basilea, considerada en su época como la ciudad del libro, se publicó por primera vez *La nave de los necios*, obra satírica y moralista que se convirtió en una de las más famosas de su tiempo, leída en toda Europa durante el Renacimiento.

Se hicieron numerosas ediciones y su gran éxito duró hasta el siglo XVII.

Relata el viaje al país de la locura (*Locagonia*) de más de cien personajes con diferente estatus social, cada uno de los cuales encarna un vicio humano. La obra también se ha interpretado como una velada crítica a la Iglesia.

Considerada como una obra cumbre del arte de la xilografía, contiene una sucesión de 119 cuadros críticos (variable según la edición) ilustrados cada uno con un grabado, la mayoría de los cuales se atribuyen a Alberto Durero.

Su obra influenció la de otros autores, como Erasmo de Róterdam (*Adagios* y *Elogio de la locura)*, Michel Foucalt (*Historia de la locura en la época clásica*), Pío Baroja (*La nave de los locos*), o el cuadro del Bosco.

Procedencia: legado de Giner de Perellós, marqués de Dos Aguas.

Inutilitas librorum.

q̄ si quis pcurrere oēs scriptores cupiat: opprimet tuꝫ librorū multitudine: tum diuersa scriben/tiuꝫ uariet are: ut haud facile uerū possit elicere. distrahit enim libroruꝫ multitudo. et faciēdi libros plures nō est finis.

Primus in excelsa teneo q̄ naue rudentes
Stultiuagosq̄ sequor comites per flumina uasta:
Nonnarione uacat certa: sensuq̄ latenti:
Congestis etenim stultus confido libellis
Spem quoq̄ nec paruā collecta uolumina prębent:
Calleo nec uerbum: nec libri sentio mentem.
At tamen in magno per me seruantur honore:
Pulueris & cānem/plumatis tergo flabellis.

Diodorus. Siculus li. i. Eccleſi. xii.

Dabitur liber nesciēti/bus literas. Esaie xxix.

«Sempre he imaginat
que el paradís
seria algun tipus
de biblioteca»

Jorge Luis Borges

CENTRE CULTURAL
LA NAU

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Vicerectorat de Cultura i Igualtat
Servei de Biblioteques
i Documentació